

শ্রীভগবানুবাচ ॥

ପରସ୍ବଭାବକର୍ମାଣି ନ ପ୍ରଶଂସନ ଗହିଯେ । ବିଶ୍ଵମେକାଞ୍ଚକଂ ପଶ୍ଚନ୍ ଅକୁତ୍ୟା ପୁରୁଷେଣ ଚ ॥ ୧ ॥
ପରସ୍ବଭାବକର୍ମାଣି ସଃ ପ୍ରଶଂସନ ନିର୍ଦ୍ଦତି । ସ ଆଶ୍ଚ ଭଣ୍ଟିତେ ସ୍ଵାର୍ଥାଦମତ୍ୟଭିନ୍ନବେଶତଃ ॥ ୨ ॥

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ତୁ ଯ: ପୁର୍ବ: ଦିକ୍ଷୁରୋପୋପବନ୍ଧିଃ । ଜ୍ଞାନଯୋଗ: ପୁନଶ୍ଚାମୈ ସମାହୃତା ନିକ୍ରପାତେ ॥ ୧ ॥

ଇନ୍ଦ୍ରମହିତିବିସ୍ତରଣୋକ୍ତଃ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ମଂକେପେ ସତ୍ତ୍ଵ ମାହ ପରେଷଃ ଶତାବ୍ଦୀଶ୍ଵରାଦ୍ଵୀନ କର୍ମାଣି ଚ । ତତ୍ତ୍ଵ ହେତୁ: ବିଶ୍ଵମିତି ॥ ୧ ॥
ବିପକ୍ଷେ ଦୋସମାହ ପରେତି ଦ୍ୟାଧୀନ ଜ୍ଞାନନିର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କଣାହ ଅନ୍ତି ମିଥ୍ୟାଭୂତେ ବୈତେଭିନ୍ନିବେଶାହ ॥ ୨ ॥

କ୍ରମିକର୍ଣ୍ଣ ।

‘স্বার্থী৯ পরমাণুভিনিষেষ৯ অসতি তক্ষেন্দ্রিয়ে কামিতে বানাবশবিনি ॥ ১৪

শ্রীবিষ্ণুপাঠকুবঙ্গী ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ଜ୍ଞାନଯୋଗଃ ଅଗମିତ୍ୟାତ୍ମବାହିନୀଃ । ଅଦୈତମର୍ପିନୀଃ ପ୍ରାଥାଏ ଶ୍ରୀଭୁଃ ମର୍ମମତଃ କ୍ରୂଦନ ॥ ୧୦ ॥

বেদাষ্টসম্মাধিকবিঃশ দ্বিরিতে মতে অগং তাৎ সন্দৰ্ভগেত্তাতে। কিমস্তিনাত্তি বাপদেশভূষিত মিত্রাক্তিরস্যের বিশেষজ্ঞেরপি ॥
অবৈতন্ত্রিণো জ্ঞানিনোহি দ্বিধা ভবস্তি । বিষণ্ণাত্ত পরত্বকোপাদামকস্থেবশ্চ ব্যাধ্যেয়ে পরিগামবাদে ব্রহ্মণেু বিকারপ্রসক্তে-
স্তুমনঙ্গীকৃত্য বিষর্তবাদমেবাঙ্গীকুর্বাণ ব্রহ্মণেু নির্বিকারস্থং বিষণ্ণাত্ত তু দ্বিধাত্বমচক্ষতে খঘেকে । অগ্নে তু প্রকৃতেু স্মৃতিস্তু-
তদ্বাবৈব পরব্রহ্মণেু অগ্রহপাদানন্দমত্তস্তাঃ কিল বিকারিষেহপি স্বরূপত্তস্তদ্বীতস্য পরব্রহ্মণেু নির্বিকারস্থমেবেতি পরিগামবাদে
কিল ন কাপি ক্ষতিঃ । তথাচোকং তগবন্তি । প্রকৃতিহৃদ্যাপাদানমাধ্যায়ঃ পুরুষঃ পুরঃ । সতোহিতিবাঙ্গকঃ কালো প্রকৃতজ্ঞিত্বহিতিতাতঃ
স্তাপি হৈতে প্রকৃতিকার্যাণাঃ তদনন্দস্তাঃ প্রকৃতেচ পরমেশ্বরামস্তাঃ পরমেশ্বরণ্য তু যহুর্ত্বিদেপ্যোকাববৈতমেব ব্রহ্মত্যাহঃ
উভয়েৰামেব জ্ঞানিহেপুত্তরে এব শ্রীতাপদত্তস্মত্তমতাঃ । পূর্বেৰামপি মধ্যে যে তগবদ্বিগ্রহ ভক্তধাম মামাদাতিরিক্তপদাৰ্থানামেব
মিথ্যাত্বং বাচক্ষতে তেষাঃ মতমাদিভৱতচযিতাদো কচিং কচিদ্বিষ্টিত্যমিতি তম্ভতমপি সম্ভবত জিজ্ঞাসুমুক্তব্যামাহ পরম্পৰাবকশ্চাবিতি
পঞ্চতিঃ । ততঃ পরমধ্যায়পরিমাপিপর্যাত্বিষর্তবাদিনঃ পরিগামবারিমাক মতে বার্ণাণঃ তুলামেব কিঞ্চ অসদাদি-শব্দেবিবর্তবাদিনঃ
মতে অবস্থেৰোচাতে পরিগামবাদিনঃ মতে তু অসর্বকালস্থাকঃ বস্তুচ্যাত ইতোত্বানেু তেবো দ্রষ্টব্যঃ কার্যাণাঃ সঙ্গেপ্যাচরহার্ণি-
ত্বমস্তুমেবেতি পরিগামবাদিনঃ । কার্যাণাঃ মিষ্যাত্বমেবামস্তুমিতি বিষর্তবাদিম আহরিতি তত্ত্ব তত্ত্ব বিবেচনীয়মিতি ॥ ১ ॥

বিপক্ষে দোষমাহ পরেতি । য জ্ঞানী স্বার্থাং জ্ঞাননিষ্ঠামুক্তশঃৎ অসাত মিধ্যাভ্যতে দ্বৈতেহভিন্নিবেশাঃ । ৩ ।

ଶ୍ରୀପିତାମହୀପନଃ ।

ଅମୋ ମଃ । ସମାହତ୍ୟ ସଂକିପ୍ୟ । ଡତ ପ୍ରେସ୍‌ମା ଗର୍ହାତାବେ । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଶୁଣସାମାକୁପଥ । ପୁରୁଷେଣ ପ୍ରକୃତୀକ୍ଷଣକର୍ତ୍ତା ମହ ଏକାଞ୍ଚିକ ।
ଏକଃ ସର୍ବାଦିଵୈଯିଃ ପରମାତ୍ମା ସ ଏବାତ୍ମା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କଃ ସତ୍ୱ ତ୍ଥାତ୍ତ୍ଵଃ ପରମ ॥ ୧ ॥

বিপক্ষে অশংসা গহীণকুপে ধিক্ষুন্তপক্ষে। শিথ্যাভৃতে পৰমাঞ্চাসন্তাঃ বানেতি শ্ৰেষ্ঠঃ ॥ ৩ ॥

ଅନ୍ତୋବିଂଶତିତମ ଅଧ୍ୟାୟେ ପୃଷ୍ଠେ ମହିନାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ପ୍ରମାଣ ସଂକ୍ଷେପେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ॥

ଭଗବାନ୍ କହିଲେନ, ଅନ୍ୟ ମୋକେର ଶାନ୍ତ ଘୋରାଦି ସ୍ଵଭାବକେ ବା ମଦମ୍ଭ କର୍ମକେ ଅଶ୍ଵମ୍ଭ ବା ନିଳା
କରିବେ ନା, ଯେ ହେତୁ ଏହି ବିଶ୍ୱକେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକୃତେ ଏକାତ୍ମକ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲୁ ସାଧଦିଗେର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ॥ ୩ ॥

ପରେର ସ୍ଵଭାବକେ ବା ସଦସ୍ତ କର୍ମକେ ଯେ ସ୍ଵର୍ଗ ଅଶ୍ଵମା ବା ନିଳା କରେ, ସେ ସ୍ଵର୍ଗ ଅମ୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭିନିବେଶ ବଶତଃ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଵାର୍ଥ ହଟୁତେ ଭକ୍ତି ହସ ॥ ୩ ॥

তৈজসে নিদ্রাপন্নে পিণ্ডহো নষ্টচেতনঃ । মায়াং প্রাপ্তোতি মৃত্যুং বা তদ্বানর্থদৃক্ষ পুমান् ॥৩॥
কিং ভদ্রং কিমভদ্রং বা বৈতস্যাবস্থনঃ কিয়ৎ । বাচেদিতং তদন্তং মনসা ধ্যাতমেবচ ॥ ৪ ॥

শ্রীশ্রীরসামী ।

ভংশমেব দৃষ্টান্তে দর্শযতি তৈজসে রাজসাহকারকার্যো ইন্দ্রিযগণে নিদ্রাপ্ত আপনে অভিভূতে সতি পিণ্ডহো জীবঃ কেবলং মনোমাত্রে মায়াং স্বপ্নকৃপাং প্রাপ্তোতি ততো মনসি লৌনে সতি নষ্টচেতনঃ সন্ম মৃত্যুং বা মৃত্যুতুলাঃ স্বৃষ্টিঃ বা প্রাপ্তোতি যথা তদ্বদেব নানার্থদৃক্ষ বৈতাভিনিবেশী বিক্ষেপং লয়ঃ প্রাপ্তোতীতি ॥ ৩ ॥

বৈতাস্যাত্যাশ্চ স্তুতিনিদ্রযোর্নির্বিষয়তঃ প্রপঞ্চৰতি কিং ভদ্রমিতি সার্ক্ষিঃ ষড়ত্তিঃ অবস্থনো বৈতস্য মধো কিং ভদ্রং কিষ্মা অভদ্রঃ কিয়দ্বা ভদ্রং কিয়দ্বা অভদ্রমিত্যর্থঃ । অবস্থতমেবাহ বাচেতি বাগাত বাহেন্দ্রিযোপলক্ষণঃ বাচা উদিতং উক্তঃ চক্ষুরাদিভিশ্চ যদ্বগ্নঃ তদন্তঃগতি ॥ ৪ ॥

ক্রমসমূহঃ ।

কিঞ্চ তৈজস ইতি প্রমাত্রেক দৃশ্যভাবেন নানার্থদৃক্ষ পুমান কদাচিদ্বিহিনষ্টচেতনঃ সন্ম মায়াং লৌকিকমায়াময়তুলাঃ মায়াখাঃ ভগবদচিষ্টাশক্তিময়ঃ স্বপ্নঃ যদ্বৎ প্রাপ্তোতি । কদাচিদ্বিহিনষ্টরাপ নষ্টচেতনঃ সন্ম মৃত্যুং মৃত্যুতুলাঃ স্বৃষ্টিঃ বা যদ্বৎ প্রাপ্তোতি তদ্বদেব মায়াং তাদৃশং জন্মাদিকপদেহাদ্যভিনিবেশঃ । মৃত্যুদেহপরিত্যাগক্ষ প্রাপ্তুন্মভূতীতার্থঃ ॥ ৩ ॥

আবাধিতোহপি হ্রাসাম ইতি সপ্তমাস্তাখ্যানবীটোব পৃথগবয়বি বিলক্ষণ বৈচ্ছাবস্থত্যা স্তুতিনিদ্রযো নির্বিষয়তঃ প্রপঞ্চৰতি সার্ক্ষিষ্ঠত্তিঃ । কিং ভদ্রমিতি তৎ পরায় চৈত্যাদন্তঃ । অবয়বিক্রপং বৈততঃ ॥ ৪ ॥

শ্রীবিখ্যাতচক্রবর্তী ।

ভংশমেব দৃষ্টান্তে দর্শযতি তৈজসে রাজসাহকারকার্যো ইন্দ্রিযগণে নিদ্রাপ্ত স্বাপেন আপনে অভিভূতে সতি পিণ্ডহো জীবঃ কেবলং মনোমাত্রে মায়াং স্বপ্নকৃপাঃ প্রাপ্তোতি ততো মনসাপি লৌনে সতি নষ্টচেতনঃ সন্ম মৃত্যুং বা মৃত্যুতুলাঃ স্বৃষ্টিঃ বা প্রাপ্তোতি যথা তদ্বদেব নানার্থদৃক্ষ বৈতাভিনিবেশী বিক্ষেপং লয়ঃ প্রাপ্তোতীতি ॥ ৩ ॥

বৈতাস্যাত্যাশ্চ স্তুতিনিদ্রযোর্নির্বিষয়তঃ প্রপঞ্চৰতি সার্ক্ষিঃ ষড়ত্তিঃ কিং ভদ্রমিতি অবস্থন ইতি । মন্দিগ্রহধামনামভক্তাদিকং চিক্রপঞ্চাদুক্ষবস্ত্রে তত্ত্বম্য বৈতসা সম্ভবি । যদ্বাচা উদিতং যন্মনসা ধ্যাতং তৎ সর্বমন্তঃ কিং ভদ্রঃ কিয়দ্বা অভদ্রমিত্যবয়ঃ । যতঃ স্তুতিনিদে স্যাতামিতি ভাবঃ । এবমগ্রেপ্যসচ্ছদেন চিত্তব্যেব জ্ঞেয় বার্থাস্ত্রে সত্তজ্ঞানানস্তানস্তমাত্রেক রসমৃত্য ইতি তাসাঃ মধ্যে সাক্ষাদুক্ষগোপালপুরুষীতি অস্য জানস্তো নাম চিদ্বিজনেতি প্রযুজ্যমানে ময়ি তাঃ শুক্রাং ভাগবতীঃ তত্ত্বমিতি ময়িকেতত্ত নিষ্ঠামিতি নিষ্ঠাগো মদপাশ্য ইত্যাদি বচনেভো শুণাতীত্বেনাবগমিতেবপি বস্তবন্তত্ব প্রসিদ্ধিঃ স্যাদত্তেন্দ্রোপাদেবঃ ॥ ৪ ॥

দীপিকাদীপনঃ ।

ততঃ সপ্তাবস্থানহৃতঃ । বৈতাহভিনিবেশী । পরমায়েকদৃষ্টাদ্বাবাঃ ॥ ৩ ॥

আগমাপায়ি ধর্মেষু যদনপায়ি তত্ত্বার্থাতি রীত্যা পরমাখ্যানমণ্ডরা স্বত্ত্বাবয়বিত্যা মতস্ত বৈতস্যাবস্থনো মধা ইত্যাদি যোজনীয়ঃ ॥ ৪ ॥

যেমন রাজসাহকার কার্য্যে ইন্দ্রিযগণ নিদ্রাপন্ন হইলে দেহস্ত জীব কেবল স্বপ্ন মাত্র দর্শন করে অথবা মন বিনষ্ট চেতন হইলে জীব মৃত্যুং বা মৃত্যুতুলা স্বৃষ্টি প্রাপ্ত হয়, তদ্বপ বৈতাভিনিবেশী পুরুষ বিক্ষেপ প্রাপ্ত হয় ॥ ৩ ॥

বৈত বস্ত্র শব্দে কোন্ম বস্ত্র সৎ ও কোন্ম বস্ত্র অসৎ, বা কত বস্ত্র সৎ ও কত বস্ত্র অসৎ তাহার নির্ণয় হয় না, কেবল বাক্যব্যাখ্যা কথিত বা মনব্যাখ্যা ধ্যাত অনুত বস্ত্র অবস্থত্ব নিক্রমণ গাত্রি হয় ॥ ৪ ॥

ଛାୟୀ ପ୍ରତ୍ୟାହ୍ରମାଭାସା ହସନ୍ତୋହପ୍ୟର୍ଥକାରିଣଃ । ଏବଂ ଦେହାଦରୋଭାବୀ ସଞ୍ଚନ୍ତ୍ୟାହୁତ୍ୟାତୋ ଭୟଃ ॥ ୫ ॥
ଆଜ୍ଞେବ ତଦିଦଃ ବିଶ୍ଵଃ ସ୍ଵଜାତେ ସ୍ଵଜତି ପ୍ରଭୁଃ । ଆସତେ ଆତି ବିଶ୍ଵାଜ୍ଞା ହ୍ରିସତେ ହରତୀଶରଃ ॥ ୬ ॥
ତ୍ସାମ ହାତ୍ତନୋହଶ୍ଵାଦନ୍ତୋଭାବୋ ନିର୍ଲପିତଃ । ନିର୍ଲପିତେଯଃ ତ୍ରିବିଧା ନିର୍ମଳା ଭାତିରାହନି ॥ ୭ ॥

ଶ୍ରୀଧରଶାମୀ ।

ନରେବ ସତି ଦେହାଦିଭାବାନାମପ୍ୟମନ୍ତ୍ରାଂ କଥଃ ଭୟହେତୁଃ ତତ୍ତ ମନ୍ତ୍ରାନ୍ତ୍ରମାହ ଛାୟା ପ୍ରତିବିଷଃ ପ୍ରତ୍ୟାହ୍ରମଃ ଅତିଧିବନିଃ ଆଭାସଃ
ଉତ୍କର୍ଷଭାବିଦିଃ ଏତେ ସଥା ଅନ୍ତୋହପ୍ୟର୍ଥକାରିଣୋ ଭବନ୍ତି ଆମୃତଃ ମୃତ୍ୟୁଭିଦ୍ୟାପ୍ୟ ସଦା । ମୃତ୍ୟୁର୍ମଧ୍ୟଃ । ଯାବଜ୍ଞାନେନ ଲୀଯନ୍ତେ ତାବଃ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ୫ ॥

ନମ୍ର ଶ୍ଵଷ୍ଟାଦିଶ୍ରବ୍ରତିଭିରେ ବୈତଃ ନିର୍ଲପିତଃ କଥମନ୍ତ୍ରଃ ଶାନ୍ତିଭାବାହ ଆଜ୍ଞେବେତି ଦାତ୍ୟଃ । ଆସତେ ପାଲ୍ୟତେ ଆତି ପାଲସତି ॥ ୬ ॥
ଅନ୍ତର୍ମାଣ ସ୍ଵଜାନ୍ତ୍ରବ୍ୟାତିରିଜ୍ଞାନ ତ୍ରିବିଧା ଅଧ୍ୟାତ୍ମାଦିକ୍ରମା ଭାତିଃ ପ୍ରତୌତିଃ ॥ ୭ ॥

କ୍ରମସମ୍ବର୍ତ୍ତଃ ।

ନମ୍ର ସଦି ପରମାଜ୍ଞେବ ମର୍ମଭାବସରୀ ତତୋହଶ୍ଵାଦନ୍ତୋବ ତର୍ହି କଥଃ ଶଶବିଷାଗତୁଲୋ ତଥିବତିନିବେଶଃ ଶାନ୍ତି । ତେନ ସା କଥଃ ଭ୍ରମ
ଇତ୍ୟାଶକ୍ତ୍ୟାହ ଛାୟେତି ॥ ୮ ॥

ବିଶ୍ଵତେକାଶ୍ଵରଃ ସେଇବରେ ଆଜ୍ଞେବେତି ହସେନ । ଅତୁଃ ତତ୍ତତ୍ତ୍ଵିକ୍ଷୁତ ଆଜ୍ଞା ସ୍ଵର୍ମେବ ତଦିଦଃ ବିଶ୍ଵଃ ଅବସବି କ୍ରମଃ ସ୍ଵଜତି । ଅତଃ
ସ୍ଵର୍ମେବ ସ୍ଵଜାତେ ଅକାଶ୍ତ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ଏବ ଆତି ଆସତେ ଇତ୍ୟାଦି ॥ ୯ ॥

ତ୍ସାଦିଶ୍ରବ୍ରତିନ୍ଦ୍ରିୟଃ କଶଦିପି ଭାବଃ ମ ପରମାସ୍ତ୍ରୋ ନାତ୍ରୋ ନିର୍ଲପିତଃ । କାରଣଃ ବିନା କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତାନିର୍ମଳାଦିତି ଭାବଃ । ତର୍ହି ତତ୍ୟେବ

ଶ୍ରୀବିଶ୍ଵନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ନମ୍ର ସଦି ଦୈତ୍ୟମନ୍ତ୍ରଯେବ କଥଃ ତର୍ହି ଷଟପଟାଦିରୟମ୍ୟ ତମ୍ୟାଧିକ୍ରମାକାରିଷ୍ଠଃ ତାହା ଛାୟା ପ୍ରତିବିଷଃ ପ୍ରତ୍ୟାହ୍ରମଃ ଅତିଧିବନିଃ
ଆଭାସଃ ଉତ୍କର୍ଷଭାବିଦିଃ । ଏତେ ସ୍ଵର୍ମେହପ୍ୟର୍ଥକାରିଣୋ ସଥା ଭୟନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୟେବାମନ୍ତ୍ରପି ଦୈତ୍ୟମର୍ତ୍ତିକ୍ରମାକାରୀତ୍ୟର୍ଥଃ । ଏବମେବ ଦେହାଦୟେ
ଭାବା ମିଥ୍ୟାଭୂତା ଅପି ଆ ମୃତ୍ୟୁତୋ ମୃତ୍ୟୁର୍ମଧ୍ୟମଧ୍ୟେ ଭୟଃ ମଂସାରହଃମୟଃ ସଞ୍ଚନ୍ତି ଜୀବେତୋ ଦୂରତି ॥ ୧ ॥

ନମ୍ର ଚ ଶ୍ଵଷ୍ଟାଦିଶ୍ରବ୍ରତିଭିରେ ବୈତଃ ନିର୍ଲପିତଃ କଥମନ୍ତ୍ରଃ ସ୍ୟାତ୍ୟାହ ଆଜ୍ଞେବେତି ଦାତ୍ୟଃ । ସ୍ଵଜାତେ ସ୍ଵଜତୀତି ଶ୍ଵଷ୍ଟାଦେଃ କର୍ତ୍ତାପି
କର୍ମାପାଦିବରେ ନ ଦୈତଃ ତତୋହଶ୍ଵାଦିତି ଭାବଃ । ଆସତେ ପାଲ୍ୟତେ ॥ ୧ ॥

ଆସନଃ ପରମାସନଃ ମକାଶାଦନ୍ତୋ ଭାବଃ ପଦାର୍ଥୋ ନ । ଆସନଃ କୌଦ୍ଧାନ ଅନ୍ତର୍ମାଣ ସ୍ଵଜାନ୍ତ୍ରବ୍ୟାତିରିଜ୍ଞାନ ତ୍ରିବିଧା ଅଧ୍ୟା-

ଦୀପିକାନ୍ତିମଃ ।

ତର୍ହ ଆଶକ୍ତାର୍ଯ୍ୟଃ । ଅର୍ଥକାରିଣୋ ଭ୍ରମେ ବ୍ୟବହରପ୍ରୟୋଜକ ତତ୍ତ୍ଵଃ । ପୂର୍ବାର୍ଥେ ମୃତ୍ୟୋରନନ୍ତରମଧ୍ୟପି ମଂସାର ପତିଭାମାଦକ୍ରତେ
ଦ୍ୱେତି ॥ ୫ ॥

ବିଶ୍ଵତେକାଶ୍ଵରଃ ସନ୍ତି କୃତ୍ୟ ଶକ୍ତତେ ନରିତି । ନିର୍ଲପିତଃ ମତ୍ସ୍ତମନ୍ତ୍ରକଷେତ୍ରେ ବରିତଃ । ମିଥ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରେ ତୁ ପ୍ରକୃତେ ତୁ ହିରନ୍ୟଶକ୍ତିରେ ଗୁରୁ-
ଶତ ତତ୍ତ୍ଵଶକ୍ତିରେ ତତ୍ତ୍ଵଦେଶାଭାବୁକଷ ବିଶ୍ଵାପି ତତ୍ତ୍ଵପରାତ୍ମତ ତତ୍ତ୍ଵାର୍ଥନ ଏବ ସ୍ଵଜାନ୍ତ୍ରବ୍ୟାତିରିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରାହେତ୍ପି ମାକାନ୍ତିର୍ଦେଶଃ ଶକ୍ତେ
ଶକ୍ତତ ଏବ ସଥା ପୂର୍ବମୀର୍ମାଣାର୍ଥାନ ପଶୁନା ଯଜେତ ବ୍ରୀହିତିର୍ଯ୍ୟଦେତ୍ୟାଦୌ ପରାଦୀନାଃ ହଦ୍ୟାଦିକ୍ରମଃ ହବିର୍ଦ୍ଵାରେ ବ କରଣ୍ତଃ ମିଥ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରଃ ତଥେ-
ତରମୀର୍ମାଣାର୍ଥାନପି ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ୱାରେ ଶ୍ଵଷ୍ଟାଦିକ୍ରମାର୍ଥଃ କର୍ମାପିତ୍ୟର୍ଥଃ ॥ ୬ ॥

ଅନ୍ତର୍ମାଣ ସ୍ଵଜାନ୍ତ୍ରବ୍ୟାତିରିଜ୍ଞାନ ନାତ୍ରୋ ଶତରମଶତ୍ୟା ସ୍ଵଜାନ୍ତ୍ରବ୍ୟାତିରିଜ୍ଞାନ ଶ୍ଵଷ୍ଟାନ୍ତିତ ଲେଖକର୍ତ୍ତମଃ ॥ ୭ ॥

ଯେମେ ପ୍ରତିବିଷ, ପ୍ରତିଧିବନି ଓ ଆଭାସ ଇହାରୀ ବନ୍ତଃ ଅମ୍ବ ହଇୟାଓ ଭୟ ମୋହାଦି ଅର୍ଥକାରୀ ହୟ,
ତର୍କପ ଦେହାଦି ଦୈତ ବନ୍ତ ମକଳ ଅବନ୍ତ ଓ ଅମ୍ବ ହଇୟାଓ ମୃତ୍ୟୁ ହଇତେ ଭୟ ଅନ୍ଦର୍ଶନ କରେ ॥ ୫ ॥

ଅତୁ ପରମେଶ୍ଵର ଏହି ବିଶ୍ଵକେ ଆଜ୍ଞାତେ ଅଭିଷର୍ଣ୍ଣପେ ଶୃଷ୍ଟି କରେନ ଓ ସ୍ଵର୍ତ୍ତ ହେଯେନ, ରଙ୍ଗା କରେନ ଓ ରଙ୍ଗିତ
ହେଯେନ ଏବ ସଂହାର କରେନ ଓ ସଂହତ ହେଯେନ ॥ ୬ ॥

ଅତଏବ ଆଜ୍ଞା ହଇତେ ବା ଅତ୍ୟ ହଇତେ ଅତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଲପିତ ହୟ ନା, କିନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞାତେ ନିର୍ମଳ ଏହି
ଅଧ୍ୟାତ୍ମାଦି ତ୍ରିବିଧ ଭାବ ନିର୍ଲପିତ ହୟ ॥ ୭ ॥

ଇଦିଂ ଶୁଣମୟଃ ବିନ୍ଦି ତ୍ରିବିଧିଂ ମାୟଯା କୃତଃ ॥ ୮ ॥

ଅତବିଦ୍ଵାନ୍ ମହୁଦିତଃ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନନୈନ୍ପୁଣଃ । ନ ନିନ୍ଦିତି ନ ଚ ଶୌତି ଲୋକେ ଚରତି ସୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟ ॥ ୯ ॥
ଅତାକ୍ଷେଣାନୁମାନେନ ନିଗମେନାଜ୍ଞାନସଂବିଦା । ଆଦ୍ୟଶ୍ଵଦସଜ୍ଜାତ୍ମା ନିଃସଙ୍ଗୋ ବିଚରେଦିହ ॥ ୧୦ ॥

ଶ୍ରୀଧରବାମୀ ।

ନମ୍ର କଥଃ ନିର୍ମୂଳ୍ୟ ତତ୍ତ୍ଵାହ ଇଦମିତି ॥ ୮ ॥

ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନଯୋନୈନ୍ପୁଣଃ ନିଷ୍ଠାଃ ଶୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟ ସମୋ ଭୂତ୍ୱା ॥ ୯ ॥

ଏତପିର୍ଣ୍ଣାପ୍ରାପ୍ତୁପାଯମାହ ଅତାକ୍ଷେଣେତି । ସଦାଦ୍ୟଶ୍ଵବ୍ୟ ବୈତଃ ତଦସଦିତି ଜ୍ଞାତା ନିଃସଙ୍ଗୋ ବିଚରେ ଆଦ୍ୟଶ୍ଵବ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣାନି ଅତାକ୍ଷେଣ ସଟାଦି ଅନୁମାନେନ ସାବସବସ୍ତେନ ଦୃଶ୍ୟ ପୃଥିବ୍ୟାଦି ନିଗମେନାପ୍ରତାକ୍ଷମାକାଶାଦି । ଆୟୁଷମିଦା ସ୍ଵାଭୂତବେଳେ ସର୍ବଃ ଦୃଶ୍ୟ ଆଦ୍ୟଶ୍ଵବ୍ୟ ଅସଚେତି ଜ୍ଞାତେତି ॥ ୧୦ ॥

କ୍ରମମନ୍ତରଃ ।

ବିକାରିତଃ ଆଦିତାଶକ୍ତ୍ୟାହ । ଅଗ୍ରମାଦିତି । ତଥାପ୍ୟଚିନ୍ତ୍ୟଶକ୍ତ୍ୟା ନିର୍ବିକାରହେନ ସ୍ଵତ୍ରଏବ ତତ୍ତ୍ଵାବାହ ତତ୍ତ୍ଵାଗ୍ରମିତି ଭାବଃ ଯାଜ୍ଞିଯମାଧ୍ୟା-
ଶ୍ଲିକାଦି କ୍ରମା ତ୍ରିବିଧି ଭାବିତି । ପ୍ରତୀତିତ୍ୱତୋହୃତେନାବିବେକିଭିର୍ମିକିପିତା ସାପ୍ୟାତ୍ମନି ଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମୂଲ୍ୟବ ବସ୍ତ ତତ୍ତ୍ଵ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧାଭାବାଦିତି
ଭାବଃ ॥ ୧ ॥

କଥଃ ତତ୍ତ୍ଵାହ ଇଦମିତି ସାର୍ଦ୍ଦିକଃ । ତତ୍ତ୍ଵାତ୍ମପରାତ୍ମମେବ ଫଳିତମିତ୍ୟାହ ଏତଦିତି ॥ ୮ ॥ ୯ ॥

ଅତ ଦ୍ୱିବିଧି ବୈତଃ । ଅଯବରକପଃ ପରମାତ୍ମେତର କଲ୍ପିତାବ୍ୟବି କ୍ରମଃ ଚେତି ତତ୍ତ୍ଵ ପୂର୍ବଃ ଜନ୍ମନାଶବ୍ୟ ଉତ୍ତରଃ ତସଦେବେତ୍ରୋଭରାତ୍ମାପି ତତ୍ତ୍ଵ-
ଲକ୍ଷଣ ଆୟୁନାଶକ୍ତଃ । ତତ୍ତ୍ଵତ୍ ମନ୍ଦଃ ତାଙ୍ଗେଦିତ୍ୱାପନ୍ତଃରତି ଅତାକ୍ଷେଣେତି । ଆଦ୍ୟଶ୍ଵବ୍ୟ ଜନ୍ମନାଶବ୍ୟ ॥ ୧୦ ॥

ଶ୍ରୀବିଖନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ଶ୍ଲିକାଦିକପା ଭାବିତି । ପ୍ରତୀତିତି ନିର୍ମୂଲେତି । ସଦି ପରମାତ୍ମେବ ବିଶ୍ଵମତ୍ୱ ତନୀ ପରମାଯନିର୍ମୁଳିତିବିଧ୍ୟାଭାବାହ କୃତ ଆୟାତମେତିତ୍ରେବିଧ୍ୟ-
ମିତି ନିର୍ମୂଲସ୍ତ ॥ ୧ ॥

ନମ୍ର କଥଃ ତୈବିଧି ପ୍ରତୀତେ ତତ୍ତ୍ଵାହ ମାୟଯା କୃତଃ ମାୟଯା ହତ୍ତର୍କଶତ୍ରୁତି ପରିଣାମବାଦିନଃ ମାୟଯା ଅଜ୍ଞାନେତି ବିବର୍ତ୍ତବାଦିନଃ ॥ ୮ ॥

ଅତ ଏତପିର୍ଣ୍ଣାପ୍ରାପ୍ତୁପାଯମାହ ବିଦ୍ଵାନ୍ ଜାନନ୍ ଶୂର୍ଯ୍ୟବ୍ୟ ସମୋଭୂତେତ୍ୟଃ ॥ ୯ ॥

ଅତାକ୍ଷେଣାନୁମାନେନ ଦୃଶ୍ୟ ପୃଥିବ୍ୟାଦି । ଅନୁମାନେନାନ୍ପରିବାହ ଦୃଶ୍ୟ ପୃଥିବ୍ୟାଦି । ଆୟୁଷମିଦା
ସ୍ଵାଭୂତବେଳେ ସର୍ବଃ ଚିତ୍ତରେ ଦୃଶ୍ୟମାନାନ୍ପରିବାହ ଅସଚେତି ଜ୍ଞାତେତ୍ୟଃ ॥ ୧୦ ॥

ଦୌପିକାଦୀପନ ।

ଇଦମିତି ସାର୍ଦ୍ଦିକଃ । ଇଦଃ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକାଦିକପଃ ମାୟଯା ବନ୍ତତ୍ସତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାବେହି ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟାପିକ୍ଯା ଭଗବତୋ ବହିରନ୍ଦଶକ୍ତି ।
ସଥୋତ୍ତଃ ତୃତୀୟେ ମେଯନେ ଭଗବତୋ ଶାମା ଯର୍ମନେନ ବିକ୍ରିତାତେ ଇତ୍ୟାଦିନଃ ॥ ୮ ॥ ୯ ॥

ଆଦ୍ୟଶ୍ଵଦଜ୍ଞନାଶବ୍ୟ ଅନ୍ତିତି ସ୍ଵତ୍ତ୍ଵମତାଭୂତପଗମେତୁ ମିଥ୍ୟାଭୂତମେତି ଜ୍ଞାତା । ସାବସବସ୍ତ୍ଵାନେତି ପୃଥିବ୍ୟାଦି ଆଦ୍ୟଶ୍ଵବ୍ୟ ।
ସାବସବସ୍ତ୍ଵାନ୍ ସଟାଦିବ୍ୟ ସର୍ବରେ ତତ୍ତ୍ଵରେ ସଥୋତ୍ତଃ ନିଗମେନ ତତ୍ତ୍ଵାଦି ଏତପାଦିନ ଆକାଶଃ ସମ୍ଭୂତ ଇତ୍ୟାଦି ବେଦେନ ॥ ୧୦ ॥

ଅଧ୍ୟାତ୍ମାଦି ତ୍ରିବିଧ ଭାବେର ସେ ନିର୍ମୂଲତ୍ଵ ତାହା କେବଳ ସମ୍ବନ୍ଧାଦି ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ମାୟଯା କର୍ତ୍ତ୍ରକ କୃତ ମାତ୍ର
ଜାନିବେ ॥ ୮ ॥

ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଆମା କର୍ତ୍ତ୍ରକ କଥିତ ଏହି ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ସଂୟୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ ଜାନିଯା କାହାରେ ନିନ୍ଦା ବା ତ୍ରବ
କରେନ ନା, କେବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଶାମା ସମଭାବେ ଲୋକେ ବିଚରଣ କରେନ ॥ ୯ ॥

ଅତ୍ୟକ୍ଷ, ଅନୁମାନ, ଅତିତିବାକ୍ୟ ଓ ସ୍ଵୀଯ ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ଆଦ୍ୟଶ୍ଵ ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତ୍ରକେ ଅମ୍ଭ ଜାନିଯା ନିଃସନ୍ଧ
ହିମୀ ଇହ ଲୋକେ ବିଚରଣ କରିବେନ ॥ ୧୦ ॥

ଶ୍ରୀଉଦ୍‌ଧବ ଉବାଚ ॥

ନୈବାଞ୍ଜନୋ ନ ଦେହସ୍ତ ସଂଶ୍ତିତ୍ତର୍କ୍ଷଦୃଶ୍ୟରୋଃ । ଅନାଞ୍ଚମଦୁଶୋରୀଶ କଷ୍ଟ ଶାନ୍ତପଲଭ୍ୟତେ ॥ ୧୧ ॥

ଆଜ୍ଞାବ୍ୟଯୋହଣଃ ଶୁଦ୍ଧଃ ସ୍ଵର୍ଗଃ ଜ୍ୟୋତିରନାରୁତଃ । ଅଗ୍ନିରଦ୍ଵାରକବଦ୍ଚିଦେହଃ କଷ୍ମେହ ସଂଶ୍ତିଃ ॥ ୧୨ ॥

ଶ୍ରୀଭଗବାନୁବାଚ ॥

ସାବଦେହେନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରାଣେରାଜ୍ଞନଃ ସମ୍ବିକର୍ଷଣ । ସଂସାରଃ ଫଳବାଂସ୍ତାବଦପାର୍ଥେହପ୍ରାବିବେକିନଃ ॥ ୧୩ ॥

ଶ୍ରୀଧରସ୍ତ୍ରାମୀ ।

ନମ୍ବ ଯଦ୍ୟାଜ୍ଞମଂବିଦୀ ସର୍ବଃ ଦୃଶ୍ୟଃ ଅମଦିତ୍ତାଚାତେ ତର୍ହୀଜ୍ଞା ସ୍ଵପକାଶୋ ଦେହାଦି ବୈତଙ୍କ ଅଡ଼ିମିତ୍ତାକ୍ଷଃ ଶାଂ । ତଥାଚ ସଂସାରପ୍ରତି-
ତାମୋ ନ ଘଟେତ ଇତି ଚୋଦ୍ୟତି ନୈବେତି ଅନାଞ୍ଚମଦୁଶୋଃ ଜଡ଼ାଜଡ଼ଯୋଃ ଅତ ହେତୁଃ । ଦୃଷ୍ଟଦୃଶ୍ୟରୋପି ତତ୍ତାହ ଉପଲଭ୍ୟତ
ଇତି ॥ ୧୧ ॥

ଏତ୍ୟ ପ୍ରପକ୍ଷ୍ୟତି ଆସ୍ତେତି । ଅବାୟବାଦି ପକ୍ଷବିଶେଷବୈନାଶାଦିରାଗାଦିପୁଣ୍ୟାଦିଜାନପରିଚେଦମାମସନ୍ତବଃ ଦର୍ଶତି ହେତୁହେତୁ-
ମର୍ଦ୍ଦଃ ସଥେଷ୍ଟଃ ଅଚିଜ୍ଜନ୍ତଃ । ଅସଂ ଭାବଃ । ସତ୍ୟେରାଗିନୀକଣେ ଭେଦେନାହୁପଲଷ୍ଟେହପି ଦାରୁପରକାଶ୍ୟମେବ ଆପର୍କ ପ୍ରକାଶକଃ ତଥା ଦେହାଞ୍ଜନୋରପି
ଇତି ନ ସଂଶ୍ତିଃ ତଯୋରଙ୍ଗତରଙ୍ଗାପି ଘଟତ ଇତି ॥ ୧୨ ॥

ମତ୍ୟଃ ତଥାପ୍ୟଭ୍ୟାବେବମବିବେକ ଏବ ସଂସାରାଲଥନମିତ୍ୟାହ ଯାବଦିତି ପକ୍ଷତିଃ । ସମ୍ବିକର୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧଃ । ନସମଞ୍ଜତ କୁତଃ ସମ୍ବନ୍ଧତାହ

କ୍ରମମନ୍ତରଃ ।

ସଦ୍ୟେବଃ ଜୀବନ୍ତ ସଂସାରନାଶାର୍ଥମୁପଦେଶୋହୟଃ କୃତସ୍ତରାଶକ୍ଷତେ ନୈବେତି ॥ ୧୧ ॥ ୧୨ ॥

ମିକ୍ଷାଷ୍ୟତି ଯାବଦିତି ସମ୍ବିକର୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧଃ । ତତ୍ର ହେତୁଃ ଅବିବେକିନଃ । ଅତ୍ରାବିବେକିନ୍ତଃ ଭୟଃ ଦ୍ଵିତୀୟାଭିନିବେଶତଃ ଶାନ୍ତିଶାନ୍ତିପ୍ର-

ଶ୍ରୀବିଶ୍ଵନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ନମ୍ବ ଆଦ୍ୟାନ୍ତଯୋରମହେହପି ଯଧ୍ୟେ ଯାବଃ ସବ୍ରଃ ପ୍ରତୀଯତେ ତାବଃ କଣ ସଂସାରଃ ଶାଂ । ଦୃଷ୍ଟଦୃଶ୍ୟରୋପି ବେତୋହ ନୈବେତି । ଦୃଷ୍ଟଦୃଶ୍ୟରୋଃ
ଦୃଷ୍ଟା ଜୀବୋ ଦୃଶ୍ୟୋ ଦେହତ୍ତେହର୍ଯୋରପି ସଂଶ୍ତିର୍କ୍ଷଦୃଶ୍ୟର୍କ୍ଷତଃ ଅନାଞ୍ଚମଦୁଶୋଃ ଦେହୋହନାଜ୍ଞା ଜଡ଼ତ୍ତ ସଂସାରରୁଃ ଖାନ୍ତବନ୍ଧାମସନ୍ତବାଃ ।
ଜୀବୋ ହି ସ୍ଵଦ୍ଵକ୍ତ ସ୍ଵତ୍ସମିକ୍ଷାନଃ ତତ୍ତ ଜାନଲୋପାମସନ୍ତବାଃ । ମାନ୍ଦ୍ରଯୋରପି ତତ୍ରାହ ଉପଲଭ୍ୟତ ଇତି ॥ ୧୧ ॥

ଏତ୍ୟ ପ୍ରପକ୍ଷ୍ୟତି ଆସ୍ତେତି । ଅବାୟ ଇତି ନାଶାଦାଭାବଃ । ଅଶ୍ଵ ଇତି ପାପଗୁଣାଦାଭାବଃ । ସ୍ଵର୍ଗଜ୍ୟୋତି-
ରିତାଜ୍ଞାନାଭାବଃ । ଅନାବୁତୋ ନ କେନପାରୁତଃ ବସ୍ତୁତୋ ନ ବନ୍ଦ ଇତି ବନ୍ଦାଭାବର୍ଣ୍ଣତଃ । ଅଚିତ ଅଚେତନଃ । ଅସଂ ଭାବଃ । ସବେଳାପି-
ଦାରୁନୋଭେଦେନାହୁପଲଷ୍ଟେହପି ଦାରୁ ଏକାଗ୍ରମେବାଗ୍ନଃ ଏକାଶକଃ ତଥ ଦେହାଞ୍ଜନୋରପି ଦେହଃ ଏକାଶ ଏବ ଜୀବାଜ୍ଞା ଏକାଶକଃ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵ-
ପରମାତ୍ମା ଏକାଶିତ ଏବ ଏକାଶକଃ ସଂଶ୍ତିତ୍ତୟାବନ୍ଧାତରଙ୍ଗାପି ନ ଘଟତ ଇତି ॥ ୧୨ ॥

ମତ୍ୟଃ ଜୀବନ୍ତାବିବେକ ଏବ ସଂସାରାଲଥନମିତ୍ୟାହ ପକ୍ଷତିଃ । ଯାବଦିତି ସମ୍ବିକର୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧଃ । ତାବଦେବାପାର୍ଥେ ମିଥ୍ୟାଭୂତୋହେହପି ସଂସାରଃ

ଦୌପିକାଦୀପନଃ ।

ତଥାଚ ଆସନଃ ସ୍ଵପକାଶରେ ବୈତଙ୍କ ଚ ଜଡ଼ରେ ସତି । ଚୋଦ୍ୟତି ଦୂଷମୁପର୍ତ୍ତ ପୂଜ୍ଛତି । ଅତ ଦେହାଞ୍ଜନୋର୍ଜଡ଼ାହଜଡ଼ରେ । ଉପ-
ଲଭାତେ ଜୟମରଗାଦିସଂଶ୍ତିରହତ୍ୟତେ ଇତି ଅମୃତବ ମିକ୍ଷାଷାଲାପାଯୋଗାଦିତାର୍ଥ ॥ ୧୧ ॥

ଏତ୍ୟ ସଂସାରାଳଟନଃ । ପକ୍ଷବିଶେଷବୈନିତି ଅବାୟବାଜ୍ଞାନାଦିମନ୍ତବଃ ନିଶ୍ଚିର୍ଗୁର୍ବାଦାଗାଦାମସନ୍ତବଃ ଶୁଦ୍ଧତ୍ଵାଃ ପୁଣ୍ୟପାମସନ୍ତବଃ । ସ୍ଵର୍ଗ-
ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠାନାମସନ୍ତବଃ ଅନାବୁତ୍ତାଃ ପରିଚେଦମନ୍ତବ୍ୟତାର୍ଥ । ଇହ ଦେହାଞ୍ଜନୋରମଧ୍ୟେ । ଦୃଷ୍ଟାଷ୍ଟାକ୍ଷୁଟବାଦୟଃ ଭାବ ଇତି ॥ ୧୨ ॥

ମତ୍ୟାମିତାକ୍ଷୀକାରେ ତଥାପି ସ୍ଵର୍ଗରଙ୍ଗ ସଂସାରାଳଟନେହପି । ରୋଦେହାଞ୍ଜନୋଃ । ଅଞ୍ଜନଃ ତୟଃ ବିତୀୟାଭି-

ଉଦ୍‌ଧବ କହିଲେନ, 'ହେ ଈଶ୍ଵର ! ଏହ ଦୃଶ୍ୟମାନ ସଂସାର ଚେତନ ଦୃଷ୍ଟକ୍ରମ ଆଜ୍ଞାର ନହେ ଏବଂ ଅଚେତନ
ଦୃଶ୍ୟକ୍ରମ ଦେହେନ୍ତ ନହେ, ତବେ ଇହା କାହାର ହିଁବେ ? ॥ ୧୧ ॥

ଆଜ୍ଞା ଅବ୍ୟୟ, ନିଶ୍ଚିର୍ଗୁର୍ବାଦା ଶୁଦ୍ଧ, ଅଗ୍ନିର ଶ୍ରୀଯ ସ୍ଵର୍ଗଜ୍ୟୋତି ଓ ଅନାବୁତ୍ତାବ ଏବଂ ଦେହ ଅଚେତନ, ଦାହ
କାର୍ତ୍ତାଦିର ନ୍ୟାୟ, ଅତଏବ ସଂସାର କାହାର ? ତାହା ନିଶ୍ଚଯ କରିଯା ବଲୁନ ॥ ୧୨ ॥

ଭଗବାନ୍ କହିଲେନ, 'ହେ ଉଦ୍‌ଧବ ! ଯତ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପ୍ରାଣେର ସହିତ ଆଜ୍ଞାର ସମ୍ବିକର୍ଷ

ଅର୍ଥେ ହବିଦ୍ୟମାନେହିପି ସଂସ୍କତି ନ ନିବର୍ତ୍ତତେ । ଧ୍ୟାୟତୋ ବିଷୟାନସ୍ତ ସ୍ଵପ୍ନେହନର୍ଥାଗମେ ସଥା ॥ ୧୪ ॥
ସଥା ହପ୍ରତିବୁଦ୍ଧଶ୍ର ପ୍ରସାପୋ ବହୁନର୍ଥଭୃତ । ମଏବ ପ୍ରତିବୁଦ୍ଧମ୍ୟ ନ ବୈ ଶୋହାୟ କଲ୍ପତେ ॥ ୧୫ ॥
ଶୋକହର୍ବତ୍ୟକ୍ରୋଧଲୋଭଗୋହସ୍ପୃହାଦୟଃ । ଅହଙ୍କାରମ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟନ୍ତେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟ ନ ଚାତ୍ମନଃ ॥ ୧୬ ॥

ଶ୍ରୀଧରମ୍ଭାମୀ ।

ଅବିବେକିନଃ ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଇତ୍ୟଥଃ । ନମ୍ୟ ସପ୍ରକାଶତ୍ର କଥମଜ୍ଞାନତଃ ମଂଗାରଣ୍ଟାହ ଅପାର୍ଦେହିପି ଅର୍ଥରହିତୋହିପି କ୍ରେବଳଃ କଳବାନ୍ ।
କଳଃ କ୍ଷୁଟ୍ଟିରେବ ନତୁ ତତ୍ତୋହିତୀତାର୍ଥଃ ॥ ୧୦ ॥

ନମ୍ସତୋ ଦେହାଦେଃ କୁତଃ ସଂସାର କ୍ଷୁଟ୍ଟିହେତୁ ସମ୍ପିତ ତତ୍ତାହ ଅର୍ଥେ ହୀତି ଅଷ୍ଟାତ୍ମନଃ ॥ ୧୪ ॥

ନମ୍ୟ କଥକିନ୍ତ୍ରାନତୋ ବିଷୟକ୍ଷୁଟ୍ଟିର୍ବ୍ୟାକୁତ୍ସାପି ଦୁର୍ବାରେତ୍ୟନିର୍ମୋକ୍ଷପ୍ରସମଧଃ ଶାଂ ତତ୍ତାହ ସଥାହୀତି ପ୍ରସାପଃ ସ୍ଵପ୍ନଃ ବହୁନର୍ଥାନ୍
ବିଭତ୍ତି ପୁଷ୍ପାତୀତି ତଥା ॥ ୧୫ ॥

ଅହଙ୍କାରମକ୍ଷଣେ ଦେହାଦିମହିର୍ବତ୍ତ ଏବ ସଂସାରାଲସନମିତାଦୟରାତିରେକାତ୍ୟାଃ ଦର୍ଶନ୍ତି ଶୋକେତି ସ୍ଵୁପ୍ରାଦୌ ତେଷାମଦର୍ଶନାଂ ଅହଂ

କ୍ରମସଂକ୍ରତଃ ।

ତେତ୍ୟତୁମାରେନେଶଜ୍ଞାନାତ୍ୟାବ ଲକ୍ଷ ମାର୍ଯ୍ୟାକୃତ ଆସ୍ତାଜ୍ଞାନଲୋପୋହିତାପିଂତ୍ରିଂତ୍ରାବଶ ॥ ୧୩ ॥

ଅଜ୍ଞାନଜେହପାନାମସକ୍ତିନିର୍ଧାରାତଃ ଗମୃତାନ୍ତମାହ । ଅର୍ଥେ ହୀତି ॥ ୧୪ ॥

ତଦେବ ବ୍ୟାତିରେକେ ଦ୍ରୁତ୍ସତ ସଥାହୀତି ॥ ୧୫ ॥

ବସ୍ତ୍ର ବିବେକେ ମତ୍ୟହଙ୍କାରଗୈବୈତେ ଧର୍ମା ନଦ୍ୟାଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାହ ଶୋକେତି । ଅହଙ୍କାରୋହତ୍ର ଦେହଦ୍ୱାଭିମାନଃ ସାଂ ସବ୍ଦେ କ୍ଷୁରତି ତାବ-

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ଵନାଥକ୍ରେଷ୍ଟୀ ।

କଳବାନ୍ କଳତି ନ ସମ୍ପଦ କୁତଃ ସମ୍ବନ୍ଧତାହ ଅବିବେକିନଃ ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଇତ୍ୟଥଃ ॥ ୧୬ ॥

ନମ୍ୟ ଦେହାଦୀନାମସକ୍ତାଂ କୁତ୍ତେଃ ସମ୍ବନ୍ଧଃ ଯତଃ ସଂସାରଃ ଶାତ୍ରାହ ଅର୍ଥେ ବଞ୍ଚାନ ଅବିଦ୍ୟମାନେ ଅମତାପି ସଂସ୍କତିଃ ଶାଦେବ । ସଥା
ସ୍ଵପ୍ନେ ମିଥ୍ୟାଭୂତେହିପି ବିଷୟଧାରୀନେ ଜନମ୍ୟ ଅନର୍ଥାଗମଃ ବ୍ୟାସମର୍ପାଦଭୟାନୁଭବଃ ॥ ୧୪ ॥

ନମ୍ୟ ତର୍ହି ବିବେକିନୋ ଜୀବମୁକ୍ତମାପି ସଂକିଳିତମଧ୍ୟାନଃ ଦୁର୍ବାରମିତ୍ୟନିର୍ମୋକ୍ଷପ୍ରସମନ୍ତାହ ସଥାହୀତି । ପ୍ରସାପଃ ସ୍ଵପ୍ନଃ ବହୁ ଅନର୍ଥାନ୍
ବିଭତ୍ତି ପ୍ରତିବୁଦ୍ଧମ୍ୟ ଆସ୍ତାଗରମ୍ୟ ନ ମୋହାୟ ତମ୍ୟ ମିଥ୍ୟାଭନିଶ୍ଚଯାଂ ॥ ୧୫ ॥

ନ ଚ ଭୟଶୋକାଦମ୍ୟୋ ବସ୍ତ୍ର ଆସ୍ତାଧର୍ମୀ ଇତ୍ୟାହ ଶୋକେତି । ସ୍ଵୁପ୍ରାଦୌ ତେଷାମଦର୍ଶନାଦିତି ଭାବଃ । ସମାପ୍ୟହଙ୍କାରକୈତ୍ୟ ଶୋକାଦଯନ୍ତିପି

ଦୌପିକାଦୀପନଃ ।

ନିବେଶତ ଶାଦିତି ଶାଦେନ ଭଗବଦ୍ଵିଷ୍ଣୁଧର୍ମକ୍ରମାକୃତ ଆସ୍ତାଜ୍ଞାନଲୋପୋ ଦେହାୟବୁଦ୍ଧିଚ ତଃକୃତ ଇତ୍ୟଥଃ ॥ ୧୭ ॥

ଅମତ ଶ୍ଵରପଦେନ ମିଥ୍ୟାଭୂତେତାର୍ଥଃ । ତତ୍ର ତପ୍ତାଧାଶାରଃ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମାହ ॥ ୧୪ ॥

କଥକିଂ ଦେହାରଣ୍ଟକର୍ମାମୁମାରେ । ବିଷୟକ୍ଷୁଟ୍ଟିର୍ବ୍ୟାଜନାଦିକାଳେ ଓଦନାର୍ଥ ଜ୍ଞାନଃ ॥ ୧୫ ॥

ଅହଙ୍କାରମ୍ୟେ ସଂସାରମଧ୍ୟରାଃ ତମଭାବେ ତମଭାବେ ବ୍ୟାତିରେକତାତ୍ୟାଃ । ନାନ୍ଦନ ଇତାନ୍ତାତିପ୍ରାୟଃ ବାନ୍ଧବତି ସ୍ଵୁପ୍ରାଦୌବିତି ।

ଅର୍ଥାଂ ମସବକ୍ତ ଥାକେ, ତତ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସଂସାର ଅର୍ଥରହିତ ହଇୟାଏ ଅବିବେକିଦିଗେର ସମ୍ପଦେ କଳବାନ୍
ରୂପେ ବ୍ୟବହତ ଥାକେ ॥ ୧୦ ॥

ସଂସାରେତେ କୋନ ଅର୍ଥ ବିଦ୍ୟମାନ ନା ଥାକିଲେଓ ତାହା ନିର୍ବତ ହୟ ନା, ଯେମନ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ବିଷୟ-
ଚିନ୍ତା କରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଅନର୍ଥ ହଇଲେଓ ମେ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଵାର୍ଥେର ଆୟ ଦେଖେ ॥ ୧୪ ॥

ଯଦି ବଳ କଥକିଂ ଧ୍ୟାନ ନିଗିତ ବିଷୟେର ଯେ କ୍ଷୁଟ୍ଟି, ତାହା ଜୀବମୁକ୍ତେର ଉତ୍ତିନିବାର, ଏତମିବନ୍ଦନ ନିର୍ମୋକ୍ଷ
ପ୍ରସମ୍ପ ହୟ ଅର୍ଥାଂ କାହାର ମୋକ୍ଷ ହଇତେ ପାରେ ନା, ଇହାର ଉତ୍ତର ଏହି, ଯେମନ ନିଦ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପଦେ
ସ୍ଵପ୍ନ ବହୁ ଅନର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରେ, କିନ୍ତୁ ମେହି ପୁରୁଷ ପୁନର୍ବାର ଜାଗ୍ରତ୍ତ ହଇଲେ ତଥାର ମେ ସ୍ଵପ୍ନ ଆର ମୋହ କଲନା
କରେ ନା ॥ ୧୫ ॥

ତତ୍ରପ ଶୋକ, ହର୍ଷ, ଭୟ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ପ୍ରୃହା, ଜନ୍ମ ଏବଂ ମୃତ୍ୟ ଏ ସମୁଦ୍ରାର ଅହଙ୍କାରେର ଜାନିବେ,
ଆସ୍ତାର ନହେ ॥ ୧୬ ॥

ଦେହେନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରାଣମନୋହିଭିମାନୋ ଜୀବୋହିଷ୍ଟରାଜ୍ୟା ଶୁଣକର୍ମମୂର୍ତ୍ତିଃ ।
ମୁତ୍ତଃ ମହାନିତ୍ୱାରୁକୁର୍ବୈବ ଗୀତଃ ସଂସାର ଆଧାବତି କାଳତତ୍ତ୍ଵଃ ॥ ୧୭ ॥
ଅମୂଲମେତଦ୍ଵାରାପରିପିତଃ ମନୋବଚଃପ୍ରାଣଶରୀରକର୍ମ ।
ଜ୍ଞାନାସିନୋପାସନ୍ୟା ଶିତେନ ଛିଦ୍ରୀ ମୁନିର୍ଗାଂ ବିଚରତ୍ୟତୃଷ୍ଣଃ ॥ ୧୮ ॥

ଶ୍ରୀଧରମ୍ଭାଗୀ ।

ଶୁଧୀତିବୈଚତତ୍ୱଃ ଶୁଧୀତି ପ୍ରତୀତାଭାବାଚ ଦୃଶ୍ୟାଚ ଶ୍ରଦ୍ଧାନୀନାଃ କଶ୍ଚାଦିବଦ୍ଵୀର୍ଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାହୁପପତ୍ରେରିତି ଭାବଃ ॥ ୧୬ ॥

ନମ୍ବ ସଦ୍ୟହଙ୍କାରଶ୍ରୀ ସଂସାରନ୍ତର୍ହି ମୁକ୍ତିରପି ତୈଷେବେତି ମୁକ୍ତାବହଙ୍କାରାବଶେଷଃ ପ୍ରସଜୋତ ତତ୍ତ୍ଵାହ ଦେହେତି । ଦେହାଦିଷ୍ଟଭିମାନୋ ଯଶ୍ଶ ସଃ ଆର୍ଦ୍ଦେବ ତେଷାମନ୍ତଃହିତୋ ଜୀବ: ଅତ୍ୟଏ ଶୁଣକର୍ମମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତିର୍ଯ୍ୟ ସଃ । ଏବକୁ ସ ଏବ ହଙ୍ଗୋପାଧିଭିରବିର୍ଭବୈବ ସ୍ଵାଦିଶକୈଗୀର୍ଭତ: ସଂସାରେ ପରମେଶ୍ୱରାଦ୍ୟନୀନଃ ସର୍ବତୋ ଧାବତି ଅତୋ ନାରଂ ଦୋଷ ଇତି ଭାବଃ ॥ ୧୭ ॥

ତଦେବମହଙ୍କାରକୁତଃ ବକ୍ଷୁପମାଦ୍ୟ ଇନାନୀ: ଜ୍ଞାନେନ ତମିବୁଦ୍ଧେ ମୁକ୍ତିରିତ୍ୟାହ ଅମୂଲମିତି । ବଞ୍ଚତୋ ମୂଳଶୂଙ୍ଗ ଅଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ଵ ବହୁଭୀକ୍ରିୟ-କ୍ରମିତଃ ପ୍ରକାଶିତଃ ଗ୍ରୂପ୍ରଜାଲିକତୁଳାମିତି ବା । କିମ୍ବତ୍ତଦାହ ମନ ଇତି ମନ ଆଦୀନାଂ ଦ୍ୱଦ୍ୱଃ । ଯଦ୍ୱା । ମନ ଆଦିଷ୍ୱୁ କ୍ରିୟତ ଇତି କର୍ମ ଅହ-

କ୍ରମନନ୍ଦର୍ଭଃ ।

ଦେବ ଶୋକାଦେର୍ଦ୍ଶନାତନ୍ତ୍ରିମୟମୁଣ୍ଡାବଦର୍ଶନାତନ୍ତ୍ରେବ ତେ ଧର୍ମା ନତୁ ଶୁଦ୍ଧତ । ଏବଂ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁଶେତ୍ୟର୍ଥ: ॥ ୧୬ ॥

ଅତୋହଙ୍କାରଶ୍ରୀ ସଂସାରନ୍ତେମେବ ମୁକ୍ତିରପି ପ୍ରସଜୋତେତି ମୁକ୍ତାବହଙ୍କାରାବଶେଷମାଯାତଃ । ଯତୋ ସ ଏବାହଙ୍କାରଃ ସ୍ଵରପନିଷିଃ ସ ଏବ ଅଜ୍ଞାନେନୋପମାଦ୍ୟାବିଷ୍ଟୋ ଭବତି । ନିରହଙ୍କାରମ୍ୟାଜ୍ଞାନଃ ଅନ୍ତାବେଶଚ ନ ସନ୍ତ୍ଵତି । ତ୍ୱାଦ୍ୟନାପି ସ୍ଵରପାହଙ୍କାରପ୍ରତିବିଷୟେବ ତେ ଧର୍ମାନ୍ତର୍ମାପି ପରମ୍ପରାତତ୍ୱସମସ୍ତାଜୀବୋ ଦେହଭିମାନୀ ଭବତି ତତ: ସଂସରତି ମୁଚାତେ ଚେତ୍ୟାହ ଦେହେତି ॥ ୧୭ ॥

ଯଶ୍ଶ ଚାଜ୍ଞାନକୁତ୍ସାଦମୂଳମିତାଦି ॥ ୧୮ ॥

ଶ୍ରୀବିଖନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ତତ୍ତ୍ଵ ଜଡ଼ହାଦେବ ତତ୍ତଦନମୁଭୁବ ଇତି ନାସି ତତ୍ତ୍ଵ ସଂସାର ଇତି ଭାବଃ ॥ ୧୬ ॥

ନମ୍ବ ସହି ଶୋକହର୍ଦ୍ଵାଦ୍ୟୋହଙ୍କାରପୈବ ଧର୍ମା ନଦ୍ୟାନ୍ତର୍ହି କଥମାର୍ଯ୍ୟା ତାନ୍ ଧର୍ମାନ୍ ଶ୍ରୀକୃତ୍ୟ ସଂସାରତ୍ୱଃ ସମ୍ମୁତବତି ନହି କଚିତ୍ ସ୍ଵଦ୍ୟାର୍ଥଃ ପରଧର୍ମମୁଦ୍ରାତେ ଇତାତ ଆହ ଦେହେତି । ଅଭିମାନୋହଙ୍କାର ଏବ ଜୀବୋ ଜୀବୋପାଧିଃ । ଶୁଣକର୍ମଭ୍ୟାଂ ମୂର୍ତ୍ତିର୍ଯ୍ୟ ତଥାଭ୍ୟତ: ମନ୍ ସଂସାରେ ନିରିତେ ଆଧାବତି ଜୀବାଦୀନାଂ ସ୍ଵଦ୍ୟାନ୍ ଗ୍ରାହିତୁଃ ପ୍ରାପ୍ତା ଭବତି କାଳତତ୍ତ୍ଵଃ କାଳ ଉତ୍ସର୍ପଦ୍ମଦ୍ୟନୀଃ । କୀର୍ତ୍ତଃ । ଦେହାଦିଶକୈ-କୁର୍ବୈବ ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ରେ ଗୀତଃ । ଦେହେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାବି ଚ ପ୍ରାଣାଚ ହେବାଂ ଦ୍ୱିତୀୟକ୍ୟ: । ଅନ୍ତରାଜ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିଃ । ତେନ ବନାଦେବାହଙ୍କାରିଲକ୍ଷଣ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟାଯା ନିବଧ୍ୟ ଜୀବ: ସଂସାରତ୍ୱଃ ପାତ୍ୟତ ଇତି ଭାବଃ ॥ ୧୭ ॥

ତର୍ହି କଥମହଙ୍କାରବନ୍ଧାଦ୍ୟାଭୁତିରାତ ଆହ । ଅମୂଲ: ଏତଦ୍ଵାହଙ୍କାରବନ୍ଧନ: ବଞ୍ଚତୋ ମୂଳଶୂଙ୍ଗ ଅର୍ଥଚ ବହୁଭୀକ୍ରିୟିତଃ ନିରକ୍ଷିତଃ ବହ-

ଦୀପିକାଦୀପନଂ ।

ତେଥୋ ଶୋକାଦୀନାଂ । ଦୃଶ୍ୟାଚ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାଦିଭିର୍ଜିତ୍ୱାଚ ସଥା କଶ୍ଚାଦି ଦୃଶ୍ୟତ । ତ୍ୱାଦଦୃଶ୍ୟାଦ୍ୟର୍ଦ୍ୟର୍ଦ୍ୟଃ ନ ତେଷାମୁପଦ୍ୟତ ଇତ୍ୟର୍ଥ: ॥ ୧୬ ॥

ତମେଯେବାହଙ୍କାରମ୍ୟେବ । ମ ଦେହାଦାଭିମାନବାନାତ୍ୟେବ ତେଥୁଃ ଦେହାଦିନମନ୍ତଃହିତୋ ଜୀବ ଇତ୍ୟାକ୍ତ୍ୟା ସ୍ଵରଗ୍ଭୂତାଶ୍ଵଦର୍ଥର୍ଭଃ ଜୀବନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ: । ଅତ୍ୟାଭିମନ୍ତର୍ଜିତୀବନ୍ଧାଦ୍ୟାଭୁତିରାତିବେ । ଅତ: ଅହଙ୍କାରାଦୀନାଂ କାଳିତ୍ୱାଦେବ । ଅଯ: ପ୍ରାକୃତାହଙ୍କାରବଶେଷଲକ୍ଷଣ: । ତଥାଚ ଜୀବନ୍ୟେବ ବ୍ରକ୍ଷତେନ ମୁକ୍ତେ ଶିତିର୍ନାହଙ୍କାରାଦୀନାମିତାର୍ଥ: ॥ ୧୭ ॥

ଉପପାଦା ଅସ୍ଵରବତିରେକାଭ୍ୟାଂ ସଂସାଦ୍ୟ । ତମିବୁଦ୍ଧେ ଅହଙ୍କାରନାଶେ । ପୂର୍ବାର୍ଥେ ଅହଙ୍କାରବିଷୟନାଂ ମନ ଆଦୀନାଂ ନାଶେନ ତମାଶେ-ଇପାକିଷ୍ଟ ଏବ ନନ୍ଦିଧାଲଭ ଇତ୍ୟାକ୍ତୋ ଯଦେତି ॥ ୧୮ ॥

ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପ୍ରାଣ ଓ ମନେତେ ଯାହାର ଅଭିମାନ ଏକପ ଯେ ଆଜ୍ଞା ତାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଵ ଅର୍ଥଚ ଶୁଣ ଓ କର୍ମ-ମୂର୍ତ୍ତି, ଜୀବ, ସୂତ୍ର, ମହାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ପ୍ରକାର ଶକ୍ତେ କଥିତ ହିଁଯା କାଳବଶତଃ ସଂସାର ପ୍ରାପ୍ତ ହିଁଯା ମୁକ୍ତ ହିଁଯା ଧାକେ ॥ ୧୭ ॥

ଏ ସଂସାର ମୂଳଶୂନ୍ୟ ହିଁଯାଓ ଅଜ୍ଞାନବଶତଃ ଇହା ବହୁଭୀକ୍ରିୟିତ ହୟ ଏବଂ ମନ, ବାକ୍ୟ, ପ୍ରାଣ, ଶରୀର

জ্ঞানং বিবেকে। নিগমস্তপশ্চ প্রত্যক্ষমেতিহমথামুমানং ।

আদ্যস্তয়োরস্ত যদেব কেবলং কালশচ হেতুশচ তদেব মধ্যে ॥ ১৯ ॥

যথা হিরণ্যং স্বকৃতং পুরস্তাং পশ্চাচ্চ সর্বিষ্ট হিরণ্যমন্ত্র ।

শ্রীধরস্মামী ।

ঙ্ক রণং শুরুপাসনয়া নিশ্চিতেন জ্ঞানখড়েন ছিভা ॥ ১৮ ॥

তদেব জ্ঞানং স্বরূপসাধনফলৈর্নিরূপযুক্তি জ্ঞানমিতি । বিবেকে আগ্নানাত্মবিবেচনঃ জ্ঞানং । সাধনাগ্নাহ নিগমো বেদঃ । তপঃ স্বধর্মঃ । প্রত্যক্ষঃ স্বাহুভবঃ । গ্রিতিহমুপদেশঃ । অমুমানং তর্কঃ । ফলমাহ । আদ্যস্তয়োরস্ত অস্ত জগতো মধ্যেইপি তদেব কেবলং ন তু জগদ্বিতি কার্য্যঃ কিন্তু কালঃ কলায়তি প্রকাশয়তীতি যঃ তথা হেতুঃ কারণং যঃ তদেব এতদৃক্তঃ তবতি যদস্য বিশ্বস্য কারণঃ প্রকাশকঞ্চ ব্রহ্ম তদাত্মকমেবেতৎ । ন ততঃ পৃথগিত্যোবং নিশ্চয়ফলো নিগমাদিসাধনে জ্ঞানতে যো বিবেকঃ তজ্জ্ঞানমিতি ॥ ১৯ ॥

তত্ত্ব নানাভেদেব্যবহারালঘনস্থাপি বিশ্বস্য কারণমাত্মাত্মকস্তঃ সদৃষ্টাঙ্গমাহ যথেতি । স্বকৃতং স্বষ্টু কুণ্ডলাদিক্রপেণ বিরচিতঃ যক্ষি-

ক্রমসন্দর্ভঃ ।

তত্ত্ব পঞ্চতিঙ্গার্ণমেবোপাদিশন্ত পরমাত্মজ্ঞানং তাবৎ সাক্ষাদাহ জ্ঞানমিতি দ্বাভ্যাং । যদেব পরমাত্মক্ষণং বস্তু জ্ঞানাদিক্রপঃ কালহেতুপাদানং তদেবাদ্যস্তয়োঃ কিন্তু কেবলং নিজাংশাল শ্রীভগবতি প্রাবিশতি তিরোহিতসর্বশক্তিঃ ভবতৌত্যার্থঃ । তত্ত্ব জ্ঞানং বিবেকস্য কারণং বিবেকে। বিচারঃ । কালো নির্মিতঃ হেতুপাদানং পুরুষ ইতি জ্ঞেয়ঃ ॥ ১৯ ॥

যথেতি । অতএব পরমার্থতঃ সর্বাবয়বীতি ভাবঃ । কিঞ্চ। জীবচৈতন্যশ তত্ত্ব তত্ত্বাত্মকং স্বষ্টুপাদীনাঃ রংজে সর্পাবয়বানামিবারোপিতস্তমেব । তস্য তু রংজুবৎ সত্যত্বঃ সিদ্ধ্যতি । এবং পরমাত্মচৈতন্যমষ্টুপাধোরপি জ্ঞেয়মিত্যাহ বিজ্ঞানমিতি দ্বাভ্যাং । যো বিজ্ঞানে তিষ্ঠানিত্যাদিশ্রুতেঃ । বিজ্ঞানং জীবচৈতন্যমেব গুণত্বয়োপাধিকঃ সৎ

শ্রীবিশ্বনাথচক্রবর্তী ।

ঝুপস্থমাহ মন ইতি মন আদীনাঃ দ্বন্দ্বঃ । উপাসনয়া ভজ্ঞা শিতেন তীক্ষ্ণীকৃতেন ॥ ১৮ ॥

তচ্চ জ্ঞানং বিবেক এব । তত্ত্ব সাধনাগ্নাহ । নিগমো বেদঃ । তপঃ স্বধর্মঃ । প্রত্যক্ষঃ স্বাহুভবঃ । গ্রিতিহমুপদেশঃ । অমুমানং তর্কঃ । ফলমাহ । আদ্যস্তয়োরস্য জগতো যদেব তদেব কেবলং মধ্যেইপি নতু জগৎ । তদেব কিং কালঃ কলায়তি প্রকাশয়তীতি কালে ব্রহ্মেব হেতুঃ কারণং ব্রহ্মেব ॥ ১৯ ॥

স্বকৃতং স্বষ্টু কুণ্ডলাদিক্রপেণ বিরচিতমপি হিরণ্যমেব হিরণ্যমেব কটককুণ্ডলাদেঃ পুরস্তাং পশ্চাচ্চ বর্তমানং যতদেব মধ্যেপি

দৌপিকাদৌপনঃ ।

তদেব অহস্তারনিবর্ত্তকমেব । বিবেকে। ব্রহ্মাভিন্নতদংশত্বাং যো যদংশঃ স তদভিন্নঃ যথা বহুৎশো বিক্ষুলদো বহ্যভিন্ন ইত । বিশেষদ্বয়স্যাভিন্নাঃ ক্ষুটীকরোতি এতদৃক্তিমিতি । এতৎ কায্য প্রকাশ্যাত্মকং জগৎ । তদাত্মকমেব কারণপ্রকাশ্যাত্মকমেব তত্ত্ব জগদ্বৃক্ষগোঃ প্রকাশপ্রকাশকদেনাভেদে যস্য ভাস্মা সর্ববিনদং বিভাতি । একদেশাত্মসাধ্যে জ্যোৎস্না বিস্তারণী যথা । গরম্য ব্রহ্মণঃ শক্তিস্তথেদমথিলং জগদ্বিত্তাদি শ্রান্তস্থুতৰঃ প্রমাণহেন বোধ্যাঃ । ওথাচ তাককাদ্যাভিমতস্তঃ তত্ত্ব সত্ত্বাকমেব জগত্ত্বয়া নতু তদাত্মকমপীতি সিদ্ধঃ শ্রুতে ভাস্মোতি তৃতীয়া গ্রন্থত্বা ভজ্ঞগ ইতিবৎ ॥ ১৯ ॥

তত্ত্ব প্রকাশাত্মকত্বকারণমাত্মাত্মকত্বয়োর্মধ্যে । তদেব হিরণ্যমেব ॥ ২০ ॥

ও কর্মে পরিণত হয়, তখন উপাসনা সহকারে শাশ্বত জ্ঞানরূপ অসি দ্বারা তাহাকে ছেদন করত তৃষ্ণা রহিত হইয়া মৌনভাবে পৃথিবীতে বিচরণ করা যায় ॥ ১৮ ॥

বিবেক, বেদ, স্বধর্ম, প্রত্যক্ষ, উপদেশ, অমুমান, তর্ক, কাল ও হেতু এ সমুদায় যথার্থ জ্ঞানের সাধন । পরে সেই জ্ঞান হইলে এই সংসারের আদ্যস্তে যাহা সত্য ব্রহ্ম, মধ্যকালেও ইহা কেবল তদাত্মক জ্ঞানিবে ॥ ১৯ ॥

যেমন সমস্ত হিরণ্যম দ্রব্যের পুরুষ বর্তমানস্বর্ণ, পশ্চাত্তও সেই স্বর্ণ কিন্তু মধ্যে ব্যবহৃত্যমাণ কটক

ତଦେବ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଵରହାର୍ଥୀମାଣଂ ନାନାପଦେଶୈରହିମ୍ଭାତ୍ ॥ ୨୦ ॥

ବିଜ୍ଞାନମେତଭିଯବସ୍ତୁମଙ୍ଗ ଗୁଣତ୍ରୟଂ କାରଣକାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତ ।

ସମସ୍ତସେନ ସ୍ଵତିରେକତଶ୍ଚ ସେମେବ ତୁର୍ଯ୍ୟେଣ ତଦେବ ସତାଂ ॥ ୨୧ ॥

ନ ଯେ ପୂରସ୍ତାହୁତ ସମ ପଶ୍ଚାମଧ୍ୟେ ଚ ତମ ସ୍ଵପଦେଶମାତ୍ର ।

ଶ୍ରୀପରମାଣୁ ।

ରଥ୍ୟଃ କୀଦୃଶଃ ହିରଘୀମ୍ୟ କୁଣ୍ଡଳାଦେବଃ ପତେଃ ପୂରସ୍ତାଂ ନାଶାଚ ପଶ୍ଚାଦ୍ୟଦିଷ୍ଟି । କଟକଃ କୁଣ୍ଡଳମିତାଦି ନାନାପଦେଶୈ ସ୍ଵରହାର୍ଥ ଆପ୍ୟ-
ମାଣମି ମଧ୍ୟେ ତଦେବ ସଥା । ତଦ୍ବନ୍ଦୀ ବିଶ୍ୱମ୍ୟ କାରଣଭୂତୋହସେବ ନାନୀ ବାବହାରାଲିମ୍ବନଂ ନ ତୁ ମତ୍ତେ ପୃଣ୍ଠିଗ୍ରହିତ ॥ ୨୦ ॥

ତଦେବ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ୟ କାରଣମାତ୍ରାକ୍ରତାମୁକ୍ତ । ଅକାଶମ୍ୟ ପାକାଶକାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତାମାହ ବିଜ୍ଞାନମିତି ତ୍ରିସମ୍ଭବଃ ସକାରାତିରେକ ପୃଣ୍ଠକୁ ପାଠଶନ୍ଦେହରୋଦେନ
ଆଗ୍ରାଦାଦିତ୍ୟରସଃ ସହିଜାନଃ ମନଃ ତଦ୍ବନ୍ଦୀକାରଣଭୂତୁତଃ ସମ୍ଭାଗୁଣ୍ୟଃ ସଚ କାରଣକାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତ । କାରଣମଧ୍ୟାଯୁଃ କାର୍ଯ୍ୟ-
ମଧ୍ୟଭୂତଃ କର୍ତ୍ତ ଅଧିଦୈବଃ । ଏବଃ ଶୁଣିଷ୍ଠିଗ୍ରହିତ ଯଦ୍ଵାରା ପଶ୍ଚାଦ୍ୟଦିଷ୍ଟି । ଏବଃ ଶୁଣିଷ୍ଠିଗ୍ରହିତ ଯଦ୍ଵାରା ପଶ୍ଚାଦ୍ୟଦିଷ୍ଟି । ନାନୀ ବିଶେଷବିଜ୍ଞାନବାତିରେକେଣ ନ ତୁର୍ଯ୍ୟଃ ନାମ ଉପଲଭ୍ୟାମହେ ତତ୍ରାହ ସତିରେକତଃ ସମାଧାଦୌ ସଦିଷ୍ଟି ତଦେବ ସତ୍ୟମିତି ॥ ୨୧ ॥

ଏବଃ କାଳଭୟେହପ୍ୟାଭିଚାରିଣଃ ସତାତମୁକ୍ତଃ ସାଭିଚାରିଣମୁକ୍ତମାହ ନ ସଦିଷ୍ଟି । ସତ୍ତ୍ଵତଃ ପୂରସ୍ତାହୁତଂ ପଶ୍ଚାମଧ୍ୟେହପି-

କ୍ରମମଳକ୍ଷଣ ।

ତ୍ରିସମ୍ଭବଃ ଭବତି । ତଦେବାହ କାରଣକାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତି । ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ଵାରାମାତ୍ରମିତିର୍ଯ୍ୟଃ । କିଞ୍ଚି ସମସ୍ତସେନତାହ । ତର ତ୍ୟାଗସମ୍ଭବିତ ବକ୍ତବ୍ୟେ ତ୍ରିସମ୍ଭ-
ବିତି । ସ୍ବାଭିକାଳବ୍ୟୋମେତନେକେ ସଥା ସ୍ଵରଧୀଯିଷ୍ଟି । ଇତି ଶଦସ୍ତତଃ । ଶୁଣାନଃ ତ୍ୟଃ ସହିନ୍ଦ୍ରିଯିତି ବହୁତ୍ରୀହିଃ ॥ ୨୦ ॥ ୨୧ ॥

ଶୁଣିଷ୍ଠିଗ୍ରହିତମିତ୍ୟେ ବିଶୁଦ୍ଧିତି ନ ସଦିଷ୍ଟି ॥ ୨୨ ॥

ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରପତୀ ।

ନାନାପଦେଶୈ: କୁଣ୍ଡଳାଦିନାମଭିର୍ବାବହାର୍ଥୀମାଣମି ନ ସମ୍ଭବ ପୂରସ୍ତାଂ ପଶ୍ଚାମଧ୍ୟେହପି ॥ ୨୦ ॥

ତଦେବ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ୟ କାରଣଭୂତାକ୍ରତାମୁକ୍ତ । ଅକାଶମ୍ୟ ପାକାଶଭୂତାକ୍ରତାମାହ ବିଜ୍ଞାନଂ ବୁନ୍ଦିତତ୍ୱ । ତିଶ୍ରୋ ଜାଗରାଦ୍ୟା ଅବହ୍ଵା ଯତ୍ର
ତ୍ରେ ତ୍ରିସମ୍ଭବଃ ସ୍ବାଭିକାଳବ୍ୟୋମେତନେକେ ସଥା ସ୍ଵରଧୀଯିଷ୍ଟି । ତଦ୍ବନ୍ଦୀ କାରଣଭୂତୁତଃ ସମ୍ଭାଗୁଣ୍ୟଃ ସଚ କାରଣକାର୍ଯ୍ୟକର୍ତ୍ତ । କାରଣମଧ୍ୟାଯୁଃ କାର୍ଯ୍ୟ-
ମଧ୍ୟଭୂତଃ କର୍ତ୍ତ ଅଧିଦୈବଃ । ଏବଃ ଶୁଣିଷ୍ଠିଗ୍ରହିତ ଯଦ୍ଵାରା ସମସ୍ତସେନ ଭବତି ଯେନାମୁ-
ଗତଃ ପାକାଶତ ଇତାର୍ଥଃ । ତମେବ ଭାନୁମହୁତାତି ମର୍ମଃ ତ୍ରୀତା ଭାନୁମହୁତାତି ତ୍ରୀତା ଭାନୁମହୁତାତି
ମନୋ ବିଦୁରିତି ଶ୍ରଦ୍ଧିତି । ନାନୀ ବିଶେଷବିଜ୍ଞାନବାତିରେକେଣ ନ ତୁର୍ଯ୍ୟାମୁପଲଭ୍ୟାମହେ ତତ୍ରାହ ସତିରେକତଃ । ସମାଧାଦୌ ସଦିଷ୍ଟି ତଦେବ ସତ୍ୟମିତି ॥ ୨୧ ॥

ଏବଃ କାଳଭୟେହପ୍ୟାଭିଚାରିଣଃ ସତାତମୁକ୍ତଃ ସାଭିଚାରିଣମୁକ୍ତମାହ ନ ସଦିଷ୍ଟି । ମଧ୍ୟେ ଚ ତ୍ରେ ପୃଣ୍ଠକୁ ନାମ-

ଦୀପିକାଦୀପନ ।

ଛନ୍ଦୋହରୋଦେନେତି । ତତ୍ର ମାନୁଷ ସାଭିକାଳବ୍ୟୋମେତନେକେ ସଥା ସ୍ଵରଧୀଯିଷ୍ଟି ଇତି ଶଦସ୍ତତଃ । ସମାଗ୍ରଜାନମାତ୍ରେଣ ନିର୍ମାପି-
ଅକଶମାତ୍ରେଣ କର୍ତ୍ତାଯଃ ମନ୍ଦର୍ମଃ ସମ୍ଭାଗୁଣ୍ୟିଷ୍ଠେନ ବିଶିଷ୍ଟଃ ଭବତି ତଥାଚ ଯେନ ପରମାତ୍ମାନାମୁଗତଃ ବାପ୍ତିଃ ସହିଷ୍ଣଂ ଏକାଶତ ଇତି ପରମାତ୍ମାଦିକି । ଚକ୍ର-
ଭୂର୍ବିଭୂତି ରକ୍ଷାଦିପାଦିପାଦିକିଃ ପରମାତ୍ମନ ଏବ ନ ଚକ୍ରାଦୀନମିତାତ୍ମାଦି ମୈବ ନିଷିଦ୍ଧା । ସମାଧ୍ୟାଦାବିତ୍ୟାଦିନା ବୈକୁଞ୍ଚାଦିଗ୍ରହଞ୍ଚଥାତ
ତତ୍ପରତ୍ଵେ ବିଦୁରିତି ଏବ ଦୃଢ଼ତରଃ ମାନୁଷିତି ଚର୍ଚିତ ॥ ୨୧ ॥

ଅବ୍ୟାଭିଚାରିଣଃ ପରମାତ୍ମନଃ ସାଭିଚାରିଣଃ ପୃଥିକ ମନ୍ତ୍ରାତ୍ୟେ ବିଶ୍ୱମ୍ୟ ବିଶ୍ୱମ୍ୟ ତୁ ଅମତ୍ୟତାଂ ଯିଥାତ୍ର । ବିକାରୋ ଘଟ-

କୁଣ୍ଡଳାଦି ନାନା ନାମେ ସ୍ଵରହତ ହ୍ୟ, ଆମିଓ ଜୁଗତେର ମେଇରୁପ ଆଦି, ଅନ୍ତ ଓ ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥ ୨୦ ॥

ମନୋ ଜାଗ୍ରାଦାଦି ଅବଶ୍ଵାତ୍ରୟ ଏବଃ ଅବଶ୍ଵାର କାରଣ ଭୂତ ଗୁଣତ୍ରୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଏବଃ କର୍ତ୍ତା ଏହି ସମ୍ମାନ୍ୟମାତ୍ର
ଯେ ତୁରୀୟ ଚିତ୍ତରେର ଅନ୍ତର ସ୍ଵତିରେକି ମିଳି ହ୍ୟ, ତାହାଇ ମତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ॥ ୨୧ ॥

ଯାହା ପୁର୍ବେ ନାଇ, ପରେଓ ନାଇ ଏବଃ ମଧ୍ୟେଓ ପୃଥିକ ନାଇ, କେବଳ କଥାମାତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ, ଅର୍ଥଚ ଲୋକେ

ଭୂତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧକୁ ପରେଣ ସନ୍ଦର୍ଭଦେବ ତୃତୀୟ ମେ ମନୀଷା ॥ ୨୨ ॥

ଅବିଦ୍ୟମାନୋହପ୍ରେଭାସତେ ଯୋ ବୈକାରିକୋ ରାଜସର୍ଗ ଏଷଃ ।

ବ୍ରଙ୍ଗ ସ୍ୱର୍ଗଜ୍ୟୋତିରତୋହବଭାତି ବ୍ରଙ୍ଗେନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥାତ୍ସବିକାରଚିତ୍ରଃ ॥ ୨୩ ॥

ଶ୍ରୀଧରସ୍ଵାମୀ ।

ଶାଚ ମଧ୍ୟେ ତୃତୀୟ ପୃଥିବୀ ନାଶି କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାପଦେଶମାତ୍ରଃ । କୁତଃ ଯତଃ ଯଦ୍ୟଃ ପରେଣାତ୍ମେନ ଭୂତଃ ଜାତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତକୁ ତତ୍ତ୍ଵଦେବ କାରଣଃ ଅକାଶକୁ ତାବନ୍ନାତ୍ରଃ ସ୍ୟାମ ପୃଥିବିତି ମେ ମନୀଷା ବୁଦ୍ଧିଃ । ବାଚାରଣ୍ଟଃ ବିକାରୋ ନାମଧେଯଃ ମୃତ୍ତିକେତ୍ୟେବ ସତ୍ୟଃ, ସର୍ବଃ ଥସିଦଂ ବ୍ରଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ହୁତେଃ । କାରଣପ୍ରକାଶକବ୍ୟାତିରେକେଣ ଚ କାର୍ଯ୍ୟମ୍ୟ ଅକାଶ୍ଵାମୁପଳନ୍ତାଦିତ ଭାବଃ ॥ ୨୨ ॥

ଏବଂ ସାମାନ୍ୟତଃ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟମଭେଦଃ ବୁଦ୍ଧପାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତତେ ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ୟବିବେକପୂର୍ବକଃ ଅପକ୍ଷମ୍ୟ ବ୍ରଙ୍ଗାଭେଦମାହ ଅବିଦ୍ୟମାନ ଇତି । ଯୋହ୍ୟଃ ବୈକାରିକଃ ବିକାରସ୍ୟାମଃ ସଏଷ ଆଗ୍ରବିଦ୍ୟମାନୋ ରାଜସର୍ଗଃ ରଙ୍ଗୋଦ୍ଵାରେଣ ବ୍ରଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟଭୂତ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅବଭାସତେହିପି ବ୍ରଙ୍ଗପ୍ରକାଶକ୍ଷେତ୍ରାର୍ଥଃ । ବ୍ରଙ୍ଗ ତନ୍ମୟଃ ସ୍ଵତଃମିଳଃ ନତୁ କାର୍ଯ୍ୟମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ମୋତିଶ ପ୍ରକାଶକମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅତଃ କାରଣଃ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ଚ ଅର୍ଥାତ୍ମାତ୍ମାଗି ଚ ଆୟୁଷ ମନଶ ଦେବତାମଧ୍ୟପ୍ରଲକ୍ଷଣଃ ବିକାରାଃ ପକ୍ଷ ଭୂତାନି ଏବଂ ଚିତ୍ରଃ ବ୍ରଙ୍ଗେବ ଭାତୀତି ॥ ୨୩ ॥

କ୍ରମମନ୍ତରଃ ।

ଅତଃ ଶୁଦ୍ଧେ ବ୍ରଙ୍ଗପି ଅବିଦ୍ୟମାନ ଏବ ପ୍ରପକ୍ଷଃ । ତୃତୀକାରଣସର୍ବଶକ୍ତିଶବ୍ଦତ୍ୟାଭିପ୍ରେତେ ତୁ ବିଦ୍ୟତ ଏବ ତତ୍ତ୍ଵଚିତ୍ରୀତ୍ୟାହ ଅବିଦ୍ୟମାନ ଇତି । ଟୀକାଯାଃ ଅବଭାସତେହିପାତି ପୂର୍ବେଗାପିନା ଯୋଜ୍ୟତେ । ଅମ୍ୟେବ ଚାର୍ଥମାହ ବ୍ରଙ୍ଗ ପ୍ରକାଶକ୍ଷେତ୍ରାର୍ଥଃ ॥ ୨୩ ॥

ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣା ।

ମାତ୍ରଃ । କୁତଃ ଯତଃ ସ୍ଵ ସରେଣ ଅତ୍ୟେନ ଭୂତଃ ଜାତଃ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶକଃ ତାବନ୍ନାତ୍ରଃ ସ୍ୟାମ ତତଃ ପୃଥିବିତି ମେ ମନୀଷା ବୁଦ୍ଧିଃ ॥ ୨୨ ॥

ଏବଂ ସାମାନ୍ୟତଃ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟମଭେଦଃ ବୁଦ୍ଧପାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତତେ ତତ୍ତ୍ଵଦ୍ୟବିବେକପୂର୍ବକଃ ଅପକ୍ଷମ୍ୟ ବ୍ରଙ୍ଗାଭେଦମାହ । ଅବିଦ୍ୟମାନଃ ଆଗସର୍ବପି ଯୋହ୍ୟମବଡ଼ାସତେ ବିଦ୍ୟମାନହେନ ଭାତି ବୈକାରିକଃ ବିକାରେଭୋ ମହଦାଦିଭୋ ଜାତଃ ସ ଏବ ରାଜସର୍ଗଃ ରଙ୍ଗୋଦ୍ଵାରେଣ ବ୍ରଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟଭୂତ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ । ବ୍ରଙ୍ଗ ତୁ ସ୍ୱୟଂ ସ୍ଵତଃମିଳଃ ନତୁ କାର୍ଯ୍ୟଃ ଜୋତିଶପ୍ରକାଶକଃ ଅତୋ ହେତୋଃ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ଚ ଅର୍ଥାତ୍ମାତ୍ମାଗି ଚ ଆୟୁଷ ମନଶ ବିକାରାଃ ପକ୍ଷ ଭୂତାନି ଚ ଏତେଚିତ୍ରଃ ବିଶ୍ୱମିଦଂ ବ୍ରଙ୍ଗେବ ଭାତୀତି ॥ ୨୩ ॥

ଦୀପିକାଦୀପମଃ ।

ଶରାବାଦିକାର୍ଯ୍ୟବହୁ ବାଚା ବ୍ୟବହାରେଣାରଭାତେ ରଲଯୋରବିଶେଷାଂ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀତେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଇତି ଯାବେ । ତତ୍ତ୍ଵମଧ୍ୟେଯଃ ନାମମାତ୍ରଃ ସର୍ବଃ ମୃତ୍ତିକା ମୃତ୍ତିକାଲକ୍ଷଣମେକମେ ଦ୍ରୁବ୍ୟଃ ନତୁ ପୃଥିକମ୍ଭାକଃ କିରିଦିପାତ୍ରି ଇତ୍ୟେବ ସତ୍ୟ । ଆଲାନ୍ତ ଶ୍ରୀହିଂସମୋରିତି ନୈର୍ଯ୍ୟଟୁ କାଃ । ବାଚେତି କର୍ମଗୋ ଲୁଟ । ସର୍ବଃ ଥସିଦଂ ବ୍ରଙ୍ଗେତି ବାଧିତମାନାଧିକରଣ୍ୟ । ବୈଷ୍ଣବମତେ ତୁ ସର୍ବଶ୍ରୀତତ୍ତ୍ଵରହିତଦ୍ୟାପ୍ୟଭାବାନ୍ତର୍ବ୍ରତିକର୍ତ୍ତାକୁ ତତ୍ତ୍ଵଦାନାଂ ତାବ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତମଧ୍ୟାବନଶୀଳହେନ ମୁଖମେବ ସାମାନ୍ୟଧିକରଣଃ ମନ୍ତ୍ରଥାତ୍ମାନଃ ନାର୍ଧାନଜାନେନେତି ଏକବିଜ୍ଞାନେନ ସର୍ବବିଜ୍ଞାନ-ପ୍ରତିଜ୍ଞାପରିଗମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ନ ମନ୍ତ୍ରଚେତେତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ତାବ୍ୟଶ୍ରୀ ସର୍ବମିଦ୍ଵାନ୍ତାତ୍ମାତ୍ମାହାରୀ ॥ ୨୨ ॥

ସାମାନ୍ୟତଃ ପ୍ରକ୍ରତେହପ୍ରକ୍ରତେ ଚେତ୍ୟର୍ଥଃ । ତତ୍ର ଲୋକେ କାର୍ଯ୍ୟ ଘଟାଦେ: କାରଣେନ ମୃଦ୍ମା ତଥା ଅକାଶ୍ଵା ପ୍ରଭାଦେ: ପ୍ରକାଶକେନ ଦୀପାଦିନା ହିତେ: ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରକ୍ରତେ ପ୍ରକ୍ରତେ ବିଶ୍ୱରକ୍ଷଣୋ: କାର୍ଯ୍ୟକାରଣାଦିଭାବେ ତତ୍ତ୍ଵରେତି କାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ ଜ୍ଞାନ-ପୂର୍ବକଃ ଏତଚୁବଲାଦୟମିତ୍ୟାହାହିତଃ ସର୍ବଶ୍ରୀତତ୍ତ୍ଵର୍ବ୍ରତଃ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ । ବୈକାରିକଃ ମହଦାଦିକାର୍ଯ୍ୟପ୍ରକାଶକଃ । ଆଗ୍ରବିଦ୍ୟମାନ ଇତ୍ୟାଦି ପଦଦ୍ୟଶମ୍ଭବ ମେଲାଯିବା ଯାଥାନାଦିତ୍ୟର୍ଥ ଇତ୍ୟାକୁ । ଏବଂ ପରାପରାପିଶଦନ୍ତ ଦୂରାସ୍ୟାଦୁକ୍ଷପଦାଧାରାଚ ତଥୋକ୍ତଃ । ଏବଂ ପ୍ରପକ୍ଷତ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ କାରଣତ୍ରପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ । ବ୍ରଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ । ବ୍ରଙ୍ଗ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ । ନତୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣି କିନ୍ତୁ କାରଣମିତ୍ୟର୍ଥଃ । ଅତଃ ବିଶ୍ୱରକ୍ଷଣୋ: କାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକାର୍ଯ୍ୟକାରଣପ୍ରକାଶକଃ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିବକାରଣପର୍ଯ୍ୟନ୍ତା ପଦାର୍ଥଃ ଏବ ଚିତ୍ର: ନାମାବିଧି: ବିଶ୍ୱାବାଦିବିକାରିତାଶକ୍ତ୍ୟ: ବ୍ରଙ୍ଗେବ ଭାତି ଉପାଧିକରନେ ମାନାତାବାଦିବାଦିନାଂ ମତେ ତୁ ବାଧିତମାନାଧିକରଣ୍ୟମେବ ଟୀକାକୁତଃ ଯାଥାନାନ୍ତ ସର୍ବୋତ୍ତମଃ ସଥାର୍କତ ଗ୍ରାହମିତି ତାଟୁଷ୍ୟେନ ସୁଧୀଭିବିଭାବ୍ୟ: ॥ ୨୩ ॥

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଲିଯା ପ୍ରକାଶତ, ତାହାଇ ଅମତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ, ଇହା ଆମ ବିବେଚନା କରି ॥ ୨୨ ॥

ଯାହା ଅବିଦ୍ୟମାନ ହଇଯାଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ଏମତ ଯେ ବିକାରସ୍ୟାମ ତାହାକେ ରାଜସ ରଗ ଅର୍ଥାତ୍ ରଙ୍ଗୋଦ୍ଵାରା ବ୍ରଙ୍ଗକାର୍ଯ୍ୟ ଭୂତ ବଲା ଯାଏ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରଙ୍ଗ ସ୍ୱର୍ଗଜ୍ୟୋତି ଅତ ଏବ ସ୍ୱର୍ଗ ପାନ, ସ୍ୱତରାଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ତନ୍ଦର୍ଥ ଏବଂ ମନ ଓ ଭୂତ ପ୍ରଭୁତି ବିଚିତ୍ର ସକଳାଇ ବ୍ରଙ୍ଗ ॥ ୨୩ ॥

ଏବଂ କ୍ଷୁଟିଂ ବ୍ରଙ୍ଗବିବେକହେତୁଭିଃ ପରାପରାଦେନ ବିଶାରଦେନ ।
ଛିନ୍ଦ୍ରାଜମନ୍ଦେହମୁପାରମେତ ସ୍ଵାନନ୍ଦତୁଷ୍ଟୋହଖିଲକାମୁକେତ୍ୟଃ ॥ ୨୪ ॥
ନାଞ୍ଚା ବପୁଃ ପାର୍ଥିବମିନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ଦେବା ହର୍ଷର୍ବାୟୁଜଳଂ ହତାଶଃ ।
ମନୋହମାତ୍ରଂ ଧିଷଣାଚ ମନ୍ତ୍ରମହଂକରିଃ ଥଃ କ୍ଷିତିରର୍ଥମାମ୍ୟ ॥ ୨୫ ॥

ଶ୍ରୀଧରସ୍ଵାମୀ ।

ଉପମଂହରତି । ଏବଂ ନିଗମତପଃ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷେତିହାତୁମାନୈଃ କ୍ଷୁଟିଂ ସଥା ଭବତି ତଥା ବ୍ରଙ୍ଗ ବିବେକହେତୁଭିନ୍ତ୍ରଥା ପରମା ଦେହଦେରପରାଦେନ ଆସୁଇନିରାମେନ ଚ । କୌଦୃଶେନ । ବିଶାରଦେନ ନିପୁଣେନ ଶୁର୍ଣ୍ଣା ନିମିତ୍ତତୁତେନେତି ବା ଆସୁବିଷୟଃ ମନେହଃ ଛିନ୍ଦ୍ରା ସ୍ଵାନନ୍ଦତୁଷ୍ଟଃ ମନ୍ତ୍ରଥିଲେଭାଃ କାମୁକେତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଭା ଉପାରମେତ ନିଃମଙ୍ଗୋ ଭବେ ॥ ୨୪ ॥

ପରାପରାଦଂ ଶ୍ରୀପକ୍ଷରତି । ବପୁରାଜ୍ଞା ନ ଭବତି ପାର୍ଥିବହାର୍ତ୍ତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ । ତଥା । ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ତଦଧିଷ୍ଠାତାରୋ ଦେବାଃ ଅଶ୍ଵଃ ଶ୍ରୀଗଣ୍ଡା ଧିଷଣା ବୁଦ୍ଧିଃ ମନ୍ତ୍ରଃ ଚିତ୍ତଃ ଅହଙ୍କରିତିରିତୋତେ ଆଜ୍ଞା ନ ଭବନ୍ତି କୁତଃ ଅଗ୍ନମାତ୍ରଃ ଅଗ୍ନୋପଟିଭାହାର୍ତ୍ତା ଶରୀରବ୍ୟ । ବାୟୁର୍ଜଳଙ୍କ ହତାଶ୍ତେଜଃ ଥଃ କ୍ଷିତିରିତି ପଞ୍ଚ ଭୂତାନି ଅର୍ଥାଃ ଶକ୍ତାଦୟଃ ସାମାଂ ପ୍ରକୃତିଶଚ ନାଜ୍ଞା ଜଡ଼ହାର୍ତ୍ତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ । ସମ୍ଭାବା । ହି ଶଦେନାତୁମାନାପ୍ରାଣି ଦୂଚିତାନି । ତତ୍ତ୍ଵଗା । ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନ୍ୟାଜ୍ଞା ନ ଭବନ୍ତି କରଗହାର୍ତ୍ତା ଅନ୍ତିମବ୍ୟ । ଦେବା ଆଜ୍ଞା ନ ଭବନ୍ତି ବୈକାରିକହାର୍ତ୍ତା ଘନୋବ୍ୟ । ଗୋଣକ ବାୟୁହାର୍ତ୍ତା ବାହବାୟୁହାର୍ତ୍ତା । ଭୂତାନା ନ ଭବନ୍ତି ଜଡ଼ହାର୍ତ୍ତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ ॥ ୨୫ ॥

କ୍ରମମର୍ଜ୍ଜଞ୍ଜଳିଃ ।

ଜ୍ଞାନାମିନେହୁକମେବୋପସଂହରତି ଏବମିତି ॥ ୨୪ ॥

ପରାପରାଦେନ ରଶ୍ମିହାନୀୟଃ ସ୍ଵପ୍ନମାର୍ଥଃ ତାବରିକ୍ଷ୍ୟ ଦର୍ଶନି ନାହେତି ॥ ୨୫ ॥

ଶ୍ରୀବିଶ୍ଵନାଥଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।

ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷେତିହାତୁମାନୈଃ କ୍ଷୁଟିଂ ସଥା ମ୍ୟାତଥା ବ୍ରଙ୍ଗବିବେକହେତୁଭିଃ ତଥା ପରମ୍ୟ ଦେହଦେରପରାଦେନ ଆସୁଇନିରାମେନ ଚ । କୌଦୃଶେନ ବିଶାରଦେନ ନିପୁଣେନ ଆସୁବିଷୟଃ ମନେହଃ ଛିନ୍ଦ୍ରା ସ୍ଵାନନ୍ଦତୁଷ୍ଟଃ ମନ ଅଧିଲେଭାଃ କାମୁକେତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଭା ଉପାରମେତ ନିଃମଙ୍ଗୋ ଭବେ ॥ ୨୪ ॥

ପରାପରାଦଂ ଶ୍ରୀପକ୍ଷରତି । ବପୁରାଜ୍ଞା ନ ଭବତି କୁତଃ ପାର୍ଥିବହାର୍ତ୍ତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ । ତଥା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ତଦଧିଷ୍ଠାତାରୋ ଦେବା ଧିଷଣା ବୁଦ୍ଧିଃ ମନ୍ତ୍ରଃ ଚିତ୍ତଃ ଅହଙ୍କରିତିରିତୋତେ ଆଜ୍ଞା ନ ଭବନ୍ତି କୁତଃ ଅଗ୍ନମାତ୍ରଃ ଅଗ୍ନୋପଟିଭାହାର୍ତ୍ତା ଶରୀରବ୍ୟ । ବାୟୁର୍ଜଳଙ୍କ ହତାଶ୍ତେଜଃ ଥଃ କ୍ଷିତିରିତି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତାନି ଅର୍ଥାଃ ଶକ୍ତାଦୟଃ ପ୍ରକୃତିଶଚ ଆଜ୍ଞା ନ ଜଡ଼ହାର୍ତ୍ତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ ॥ ୨୫ ॥

ଦୀପିକାନୀପିନଃ ।

ନିଗମାଦୟଃ ପୂର୍ବପଦାଶ୍ଚ ଅତ ବିଶେଷାଶ୍ରେଣାହ୍ରତଃ ମୂଳେ ତନଭାବାର୍ଥ ଅଯମୁଦୟତି ମୁଦ୍ରାଭଞ୍ଜନଃ ପଲିନିନୀମାର୍ମିତିବ୍ୟ ॥ ୨୪ ॥

ରଶ୍ମିହାନୀୟଃ ଜୀବାଜ୍ଞାନଃ ବିବେକଂ ପରତ ଦେହଦେରପରାଦଂ ଆସୁଇନିରାମାସଂ ବିଷ୍ଟାରଯତି । ଅଗ୍ନୋପଟିଭାହାର୍ତ୍ତା ଅଗ୍ନୋପଟିଭାହାର୍ତ୍ତା । ପୂର୍ବାର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିନାଃ ବହୁଚଳନାଃ ଅଗ୍ନମାତ୍ରିଯିତୋକବଚନେନ ସାମାନ୍ୟଧିକରଣ୍ୟାୟୋଗାଦ୍ୟବେତି ଆଦିନା ଦେବା ଆଜ୍ଞା ନ ଜଡ଼ମାହିକା-ହକ୍ଷାରକାର୍ଯ୍ୟହାର୍ତ୍ତା ବାୟୁନୀର୍ମା ସ୍ପର୍ଶବହ୍ରତା ସ୍ଟଟବ୍ୟ । ଜଳଃ ନାଜ୍ଞା ଶୀତଲଶିଳାବ୍ୟ । ହତାଶୋ ନାଜ୍ଞା ଉଷ୍ଣ ସ୍ପର୍ଶବହ୍ରତା ଆତପବ୍ୟ । ଧିଷଣା ବୁଦ୍ଧିନୀର୍ମା କରଗହାଦେବ ବୁଦ୍ଧିବ୍ୟ । ଚିତ୍ତଃ ନାଜ୍ଞା କରଗହାଦେବ ବୁଦ୍ଧିବ୍ୟ । ଅହ କୁତିର୍ନାଜ୍ଞା ଜଡ଼ହାର୍ତ୍ତା କରଗହାଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବ୍ୟ । ଇତ୍ୟହୁମାନାନି ବୋଧାନି ॥ ୨୫ ॥

ଏଇକୁପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଐତିହ୍ୟ ଓ ଅନୁମାନାଦି ଦ୍ୱାରା ଏବଂ ବ୍ରଙ୍ଗବିବେକ ହେତୁ ଦ୍ୱାରା ତଥା ନିପୁଣକୁପ ଦେହାଦି ପରାପରାଦ ଦ୍ୱାରା ଆସୁ ମନେହ ଛେଦନ କରତ ସ୍ଵିଯାନଦେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ହିନ୍ତେ ହଇୟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିବିଷୟ-କାମନା ହିନ୍ତେ ଉପରାତ ହିନ୍ତେ ॥ ୨୪ ॥

ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିର ଆଯ ପାର୍ଥିବହ ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଶରୀର ଆଜ୍ଞା ନହେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଧିଷ୍ଠାତ୍ ଦେବତା, ପ୍ରାଣ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି, ଚିତ୍ତ ଓ ଅହଙ୍କାର ଇହାରାଓ ଅଗ୍ନ ବିକାର ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଆଜ୍ଞା ନହେ ଏବଂ ବାୟୁ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଓ ଅକୁତିଗୁ ଜଡ଼ହାର୍ତ୍ତା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ଆଜ୍ଞା ନହେ ॥ ୨୫ ॥

ସମାହିତେଃ କଃ କରଣେଷ୍ଟାତ୍ମଭିଗୁର୍ଗୋ ଭବେତ୍ ମୃ-ଶ୍ଵିବିଜ୍ଞଧାନ୍ତଃ ।
ବିକ୍ଷିପ୍ୟମାଣୈରୁତ କିମ୍ବୁ ଦୂମଂ ସୈନୈରୁପୈତେବିଗୁର୍ଗୈରବେଃ କିଂ ॥ ୨୬ ॥
ସଥା ନଭୋବାୟୁନଲାସୁଭୁଗୁଣେର୍ଗତାଗତେବର୍ତ୍ତୁ ଗୁଣୈର୍ନ ସଜ୍ଜତେ ।
ତଥାକ୍ଷରଂ ସତ୍ତ୍ଵରଜ୍ଞସ୍ତମୋମଲୈରହୟତେଃ ସଂଶ୍ଟିହେତୁଭିଃ ପରଃ ॥ ୨୭ ॥
ତଥାପି ସଙ୍ଗଃ ପରିବର୍ଜନୀଯୋ ଗୁଣେମୁ ମାୟାରଚିତେଯୁ ତାବ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀଦରସାମୀ ।

ଏବଂ ବିବେକଜ୍ଞାନବ୍ତୋ ମୁକ୍ତସ୍ୟ ନେତ୍ରିଯାଦିକୃତଗୁଣଦୋଷମୁଦ୍ରା ଇତ୍ୟାହ ସମାହିତେରିତ୍ୟାଦି ମୃ-ଶ୍ଵିବିଜ୍ଞଧାନ୍ତଃ ମମ ଶୁଷ୍ଠୁ ବିବିକ୍ତଃ
ନିର୍ମିତଃ ଧାମ ସ୍ଵରୂପଃ ଯେନ ତମ୍ୟ ॥ ୨୬ ॥

ଅକାଶକ୍ରତ୍ତ ଅକାଶଗୁଣଦୋଷା ନ ଭବନ୍ତି ବ୍ରବ୍ଦିଷ୍ଟାନ୍ତେନୋକ୍ତଃ ଅମଗ୍ନବ୍ରକ୍ଷଦ୍ଵେନୋବସ୍ଥିତତ୍ତ୍ଵ ତମ୍ୟ ନ କେହଣି ଗୁଣଦୋଷା ଇତ୍ୟାକାଶ-
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନାତ୍ ସଥେତି । ବାୟୁଦୀନାଂ ଶୋଷଣ-ଦଳନ କ୍ଲେନ-ଧୂରତାଦିର୍ଗତେରାଗମାପାୟିତିଃ ଖୁବୁ ଗୁଣଃ ଶୀତୋଷାଦିଭିର୍ବା ଅହସତେରହ-
କାରାଂ ପରମକ୍ଷରଂ ସଂଶ୍ଟିହେତୁଭି ନ୍ ଯୁଜ୍ଯାତେ । ସବ୍ବା । ଅହଙ୍କାରତ୍ ସଂଶ୍ଟିହେତୁଭିରିତି ॥ ୨୭ ॥

ମୁକ୍ତସମୟକ୍ ଜ୍ଞାନୀ ନ ସଥେଷ୍ଟମାଚରେନ୍ତ୍ୟାହ ତଥାପୀତି ଦ୍ୱାରାଂ । ଗୁଣେମୁ ବିଷୟେମୁ ରଙ୍ଗୋ ରାଗଃ ମନସଃ କଥାର ଇତି ଛର୍ନିରାସତାମାତ୍ରା ॥ ୨୮ ॥

ତ୍ରୟମନ୍ଦର୍ଭଃ ।

ସ୍ଵତ୍ତ ମୃଷ୍ଟକ୍ରମନିଷ୍ଠତ୍ସମ୍ୟ ଉତ୍ସଦାର୍ଥଶୋଧନାପେକ୍ଷାପି ନାତ୍ତୀତ୍ୟାହ ସମାହିତେରିତି । ସମାହିତେବିକ୍ଷିପ୍ୟମାଣୈର୍ବା ଅନ୍ତକ୍ରତିବିକ୍ଷେପୋହପି
ତଃ ନ ଶୃଶୃତୀତି ଭାବଃ ॥ ୨୬ ॥

ମଣ୍ଡଳହାନୀଯତ୍ସପଦାର୍ଥେ ତୁ ସର୍ବଦୈବ ତ୍ୱରମନ୍ତ୍ରୋ ନାତ୍ତୀତି ଦର୍ଶ୍ୟତି ସଥେତି । ଅହସତେର୍ଦେହାତ୍ୟାପାଧ୍ୟହକାରମୟସ୍ୟ ଜୀବମ୍ୟ ପରଃ କେବଳ
ସଂଶ୍ଟିହେତୁଃ । ନଷ୍ଟକ୍ରମ୍ୟ ଅବିଚଲିତଜ୍ଞାନାଦିଶକ୍ତେତ୍ସ୍ୟତାଥଃ ॥ ୨୭ ॥

ଅମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନିନଂ ମଙ୍କୋଚନମ୍ ଭକ୍ତିଯୋଗୋପଦେଶେନ କୃତାଥୟାତ୍ ତଥାପୀତି ଦ୍ୱାରାଂ ॥ ୨୮ ॥ ୨୯ ॥

ଶ୍ରୀବିଶ୍ଵନାମଚକ୍ରବତ୍ତୀ ।

ଏବଂ ବିବେକଜ୍ଞାନବ୍ତୋ ମନ୍ତ୍ରକ୍ଷତ୍ତ ନ ଇଞ୍ଜିଯାଦିଗୁଣକୃତଦୋଷମୁଦ୍ରା ଇତ୍ୟାହ ସମାହିତେରିତି । ମମ ଶୁଷ୍ଠୁ ବିବିକ୍ତଃ ବିଚାରିତଃ ଧାମ
ସ୍ଵରୂପଃ ଯେନ ତମ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେଃ ସମାହିତେନିଶ୍ଚଲେର୍ବା କୋ ଦୋଷଃ ॥ ୨୬ ॥

ଶୀବନୁଭୁତଃ ଖୁବୁ ବ୍ରକ୍ଷେନ ଭବେତ୍ତୁତ୍ର ନ କେହିପି ଗୁଣଦୋଷା ଇତ୍ୟାକାଶଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନାହ ସଥେତି । ବାୟୁଦୀନାଂ ଶୋଷଣ-ଦଳନ-କ୍ଲେନ-ରଙ୍ଗୋ-
ଧୂରତାଦିର୍ଗତେରାଗମାପାୟିଭିର୍ବୁତୁ ଗୁଣଃ ଶୀତୋଷାଦିଭିର୍ବା ନଭୋ ସବ୍ବାତେ ତଥେବାହୟମତେରହକାରାଂ ପରମକ୍ଷରଂ ବ୍ରକ୍ଷ ସଂଶ୍ଟି-
ହେତୁଭିଃ ମହାଦିମଲୈର୍ନ ଯୁଜ୍ୟାତେ ॥ ୨୭ ॥

ମୁକ୍ତସମୟକ୍ଜ୍ଞାନୀ ନ ସଥେଷ୍ଟମାଚରେନ୍ତ୍ୟାହ ଦ୍ୱାରାଂ । ଗୁଣେମୁ ଦିଷ୍ଟରେସୁ । ରଙ୍ଗୋ ରାଗଃ ॥ ୨୮ ॥

ଦୌପିକାନ୍ତୀପନଃ ।

ଗୁଣାୟଭିର୍ବିବାବିଷ୍ଟୁଭାବେଃ ॥ ୨୬ ॥

ଅକାଶକ୍ରମ୍ୟ ଶୁଷ୍ଠିଉତ୍ସଦାର୍ଥୀ ଅକାଶଗାନ୍ତିର୍ମାନୀଯପରତିବିକ୍ଷେପାଦରୋ ଗୁଣଦୋଷା ନ ଭବନ୍ତି । ପୂର୍ବାର୍ଥେ ଅହସତେରିତି
ପଦମ୍ୟହାନପତିତଃ କମ୍ ସଂଶ୍ଟିହେତୁଭିର୍ତ୍ୟାପକ୍ଷା ଚାତୋ ସଥେତି ॥ ୨୭ ॥

ତ୍ୱରାପ ସମ୍ୟଗ୍ ଜ୍ଞାନନୋ ଗୁଣଦୋଷାଭାବେହପ ରାଗୋହତ୍ର ବିଷୟାତିଃ ଦ୍ୱାରାମ୍ୟାନ୍ତିରିତି ସଥା କଥାରୋ ଛର୍ନିବଞ୍ଚ୍ୟଗୁଣା ରାଗଶ୍ରୀପ ଛର୍ନି-

ଆମାର ସ୍ଵରଗ ସାହାର ନିକଟ ଝୁବ୍ୟକ୍ତ ହିଁଥାଛେ । ତାହାର ତ୍ରିଗୁଣମ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମକଳ ମନାହିତ ହଟ୍ଟକ ଆର
ବିକ୍ଷିପ୍ତୁ ହଟ୍ଟକ ଆର ତାହାତେ ତାହାର ଗୁଣ ଦୋଷେ ଆର କି ହିଁବେ, ସେମନ ମେଘ ଉପାସ୍ତିତଇ । ହଟ୍ଟକ ଆର
ବିଗତି ହଟ୍ଟକ, ତାହାତେ ସୂର୍ଯ୍ୟର କିଛୁ ହିଁ ହୟ ନା ॥ ୨୬ ॥

ସେମନ ଆକାଶ, ବାୟୁ, ଅଞ୍ଚି, ଜଳ ଓ ପୃଥିବୀ ଉତ୍ୟପ୍ତି ବିନାଶଶୀଳ । ଏଇ ମକଳେ ଗୁଣଦ୍ଵାରା ବା ଝୁବୁ
ଗୁଣଦ୍ଵାରା ଆତ୍ମା ଆମ୍ବତ ହୟେନ ନା, ତଜ୍ଜପ ମୁହଁ, ରଙ୍ଗଃ ଓ ତମୋଗୁଣଦ୍ଵାରା ବା ମନସାର ହେତୁଭୁତ ଗୁଣଦ୍ଵାରା
ମନସାର ପାରେ ଅବସ୍ଥିତ ପରମାତ୍ମା ଆମ୍ବତ ହୟେନ ନା ॥ ୨୭ ॥

ସାବ୍ଦ କାଳ ଆମାତେ ଝୁଦୁଚ୍ଚ ଭକ୍ତିଷ୍ଠୋଗ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗୋଗୁଣକୁଳପ ମନଃକଥାଯ ନିରୁତ ନା ହୟ, ତତ ଦିନ ମାୟା

মন্ত্রক্রিয়োগেন দৃঢ়েন যাবদ্বজ্জো। নিরস্তেত মনঃকষায়ঃ ॥ ২৮ ॥
 যথাময়োহসাধু চিকিৎসিতো মৃণঃ পুনঃ পুনঃ মন্ত্রনতি প্ররোহন্ ।
 এবং মনোহপককষায়কর্ম কুযোগিনং বিধ্যতি সর্বসঙ্গং ॥ ২৯ ॥
 কুযোগিনো যে বিহ্বান্তরায়ে মনুষ্যভূতৈস্ত্রিদশোপস্থষ্টৈঃ ।
 তে প্রাক্তনাভ্যাসবলেন ভূয়ো যুঞ্জিত যোগঃ ন তু কর্মতন্ত্রং ॥ ৩০ ॥
 করোতি কর্ম ক্রিয়তে চ জন্মঃ কেনাপ্যসো চোদিত আ। নিপাত্তিৎ ।

শ্রীদীপস্থায়ী ।

এতদেব দৃষ্টান্তেনোপগাদযতি যথেতি । মৃণাময়ো যোগঃ অপাধু অপমাগ্ যথা ভবতি তণ্ণ অপককষায় কর্ম অদংশঃ কষায়া
 রাগাদৰন্তনূলানি কর্মাণি চ যশ্চিন্ত তৎ অতএব সর্বসঙ্গং সর্বেষু পুন্নাদিষ্য সংজ্ঞানং মনঃ কুযোগিনং অসম্যক্ জ্ঞানিনং বিধ্যতি
 লংশযতি ॥ ২৯ ॥

নমু কথক্ষিদিষ্যসঙ্গে যদি যোগভূতঃ শ্বাঃ অলঃ তর্হি মোগায়েন যোগমার্গেন কর্মযোগমেব পুনঃ পুনঃ করোত্ত্বিতি চেত তত্ত্বাহ
 কুযোগিন ইতি । মনুষ্যভূতৈর্বৃক্ষশ্যাদিকৈশঃ ত্রিদশোপস্থষ্টৈঃ প্রেরিতেঃ । তথাচ শ্রতিঃ । তত্ত্বাদেষাঃ তন্ম প্রিয়ঃ যদেতমনুষ্যা
 বিছুরিতি । ভূয়ো জন্মান্তরে নতু কর্মতন্ত্রঃ কর্মবিস্তারঃ ॥ ৩০ ॥

নমু বিহুমাপি সর্বপা কর্ম হস্পরিহরমিতি পুনঃ সংসারঃ শাদত আহ করোতীতি । বিহুযোহযোহদৌ জন্মদেহ এব ভোজনাদি কর্ম

ক্রমসম্ভূতঃ ।

তত্ত্বান্তরায়েহপি ন নশ্চতীত্যাহ কুযোগিন ইতি । বিহুণোতি বক্ষাতে চ । যোগচর্যামিগঃ যোগী বিচরন মদপাশ্রয়ঃ । নান্তরায়ে
 বিহুষ্টেতি ॥ ৩০ ॥

সিক্ষানান্ত ন কদাপি ছানিরিতি বিহুণোতি করোতীতি অযেণ ॥ ৩১—৩২ ॥

শ্রীবিখ্যানার্থচক্রবর্ণী ।

অসাধু অসম্যক্ যথা জ্ঞানধা বিচিকিৎসিতঃ । ন পক্ষাঃ কষায়ান্তনূলানি কর্মাণি চ যশ্চিন্তনানঃ কর্তৃ ॥ ২৯ ॥

ত্রিদশোপস্থষ্টৈদেবপ্রেরিতের্মুষ্যাভূতৈর্বৃক্ষশ্যাদিকৈগৰ্ন ত্রু স্বীয়ভোগাত্তিনিবেশঃ । অতএব । যদি ন সমুচ্ছরণ্তি যতয়ো হন্দি কাম-
 জট্টা ইতাত্ত্বাঙ্গা যতয় এতেভ্যা ভিন্নাত্প ইতি জ্ঞেয় । তথাচ শ্রতিঃ । বস্ত্রান্তরেবাঃ ন প্রিয়ঃ যদেতমনুষ্যা বিছুরিতি । ভূয়ো
 জন্মান্তরেহপি ॥ ৩০ ॥

কর্মীব জ্ঞানী পুনর্ন বন্ধনঃ আপ্নোতীত্যাহ করোতীতি । অমো জীবঃ কেনাপান্তর্মিণা চোদিতঃ প্রেরিতঃ কর্ম করোতি ।

দীপিকাদীপনঃ ।

বর্ণাত্মাহ ॥ ২৮ ॥

এতদেব মনঃকষায়ন্য উন্নিরাম্যাক্ষয়েব । অতএব অপককষায়কর্ম বাদেব ॥ ২৯ ॥

মোগায়েন দিষ্যদেৰদশনাদিসহিতেন । মনুষ্যা এতদ্বৰ্ত বিছুরিতি যথ তদ্বৰ্তক্ষজ্ঞানঃ বস্ত্রাং স্বাপকর্মাঙ্গেতোঃ এষাঃ দেবানাঃ ন
 প্রিয়মিতি শ্রত্যৰ্থঃ ॥ ৩০ ॥

বিহুমাপি সিক্ষানামপি নিরহস্তারসাদেহাভিমানরহিত্বাঃ তত্ত তেতুঃ নিবৃত্তেত্যাদিঃ ॥ ৩১ ॥

রচিত গুণের সহিত আসক্তি পরিত্যাগ করিবে ॥ ২৮ ॥

যেমন যোগ সম্যক্ ক্লপে চিকিৎসিত ন। হইলে পুনঃ পুনঃ উদিত হইয়া মনুষ্যকে গীড়া দেয়,
 তদ্বপ অপককষায় কর্ম মন সর্ব বিষয়ে আসক্ত কুযোগিকে পুনঃ পুনঃ বিন্দ করে ॥ ২৯ ॥

দেবপ্রেরিত মনুষ্যসম্মুত বিষ্঵বারা মেই কুযোগিরা আহত হইয়া পুনর্বার পূর্বজন্মকৃত অভ্যাস
 বলে যোগ সাধন আপ্ন হয়, কর্ম সাধন আপ্ন হয় না ॥ ৩০ ॥

জন্ম মকল মৃত্যু পর্যন্ত কোন সংক্ষার দ্বারা প্রেরিত হইয়া কর্ম করে ও বিকৃত হয়, কিন্তু জ্ঞানী

ନ ତତ୍ର ବିଦ୍ଵାନ୍ ପ୍ରକୃତୋ ସ୍ଥିତୋହପି ନିରୁତ୍ତଃ୍କଃ୍ମଃ ସ୍ଵର୍ଗାନୁଭୂତ୍ୟା ॥ ୩୧ ॥

ତିଷ୍ଠସ୍ତୁମାସୀନୟୁତ ବ୍ରଜସ୍ତ୍ରଂ ଶ୍ରୀନମୁଗ୍ନମୁଦ୍ଭମନ୍ ।

ସ୍ଵଭାବମନ୍ତ୍ରଂ କିମ୍ପୀହମାନମାଜ୍ଞାନମାଜ୍ଞମତିର୍ବେଦ ॥ ୩୨ ॥

ସଦି ମୁଁ ପଣ୍ଡତ୍ୟସଦିଲ୍ଲିଯାର୍ଥଂ ନାନାନୁମାନେନ ବିକୁଳମନ୍ ।

ନ ମନ୍ୟତେ ବନ୍ଧୁତ୍ୟା ମନୀଷୀ ସ୍ଵାପ୍ନଃ ଯଥୋଥ୍ୟା ତିରୋଦଧାନଃ ॥ ୩୩ ॥

ଆଧିରମ୍ଭାବୀ ।

କରୋତି । କ୍ରିୟତେ ବିକ୍ରିୟତେ ଚ । ତେଣ କର୍ମଗୀ ପୁଷ୍ଟ୍ୟାଦ୍ୟପି ପ୍ରାପୋତୀତୀର୍ଥଃ । କେନାପି ସଂକ୍ଷାରାଦିନା ଚୋଦିତଃ ସନ୍ ଆ ନିପାତାଂ
ମର୍ଗପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଃ କର୍ମ କରୋତି ବିଦ୍ଵାଂସ୍ତ ପ୍ରକୃତୋ ଦେହେ ସ୍ଥିତୋହପି ତତ୍ର କର୍ମଗୀ ନ ବିକ୍ରିୟତେ ନିରୁତ୍କାରନ୍ତାଂ ହର୍ବାବଧାଦୀଦିଭିଃ ମଂସାରଃ
ନ ପ୍ରାପୋତୀତୀର୍ଥଃ ॥ ୩୧ ॥

କିଞ୍ଚାନ୍ତାଃ ତୀବ୍ରତୈହିକ କର୍ମଭିର୍ବିକାରଶକ୍ତା ସତୋ ମେହପ୍ୟାଦୌ ନ ପଶ୍ଚତୀତ୍ୟାହ ତିଷ୍ଠସ୍ତମିତି । ଉକ୍ଷତ୍ରଃ ମୂର୍ଖ୍ୟନ୍ତଃ । ସ୍ଵଭାବପ୍ରାପ୍ତମନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟପି
ଦର୍ଶନମ୍ପର୍ଶନାଦି ଈତମାନଃ ତୁର୍ମୁଖଃ । ଆଜ୍ଞାନଃ ଦେହ ॥ ୩୨ ॥

ନ ବିଜ୍ଞପ୍ତିବରତଃ ମର୍ବଦ୍ୟା କଥମଦଶନଃ ସନ୍ତ୍ୱସତି ତତ୍ରାହ ଯଦି ସ୍ମେତି । ଯଦ୍ୟପି ଅସତାଂ ବହିମୁଖାନାଃ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଗାମର୍ଥଃ ବିଷୟଃ ପଶ୍ଚତି ତଥାପି
ନାନାଶାୟିଥ୍ୟା ସ୍ଵପ୍ନବନ୍ଦିତ୍ୟନୁମାନେନ ବିକୁଳଃ ବାଧିତଃ ମୁହଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରଭିଃ ମନୀଷୀ ବନ୍ଧୁତ୍ୟା ନ ମନ୍ୟତେ ସ୍ଵପ୍ନାଦ୍ୟାବ୍ରତ ପ୍ରବୁଧ୍ୟ ସଂକ୍ଷାରମାତ୍ରେଣ
ସ୍ଵାପ୍ନଃ ବିଷୟଃ କ୍ଷୁରମୁଖଃ ଅତ୍ୟବ ସ୍ଵପ୍ନମେବ ତିରୋତ୍ତମ୍ଭଃ ଯଥା ତମ୍ଭ ॥ ୩୩ ॥

ଆବିଧନାଥଚକ୍ରବତ୍ତୀ ।

ତଥା କ୍ରିୟମାଣେ କର୍ମଗୀ ତେନାମୌ ଅନ୍ତଃ ଶୂକ୍ରବକୁଳରାଦିଯୋନିଗତୋହପି କ୍ରିୟତେ ନିପାତୋ ଲୟତ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଃ । ତତ୍ର ତମ୍ଭଦ୍ୟେ ବିଦ୍ଵାନ୍
ଆନୀତୁ ପ୍ରକୃତୋ ଦେହେ ସ୍ଥିତୋହପି କର୍ମ ନ କରୋତି ନାପି କର୍ମଗୀ ତଥାଭୂତଃ କ୍ରିୟତେ ॥ ୩୧ ॥

ଆନୀ ଦେହହୋହପି ଦେହ ନାନୁମନ୍ତ୍ରଭେଦେ ଈତ୍ୟାହ ତିଷ୍ଠସ୍ତମିତି । ଉକ୍ଷତ୍ରଃ ମୂର୍ଖ୍ୟନ୍ତଃ । ଆଜ୍ଞାନଃ ଦେହ । ଆହୁତମତିଃ ପରମାତ୍ମାନି
ଶ୍ରିତଦୀଃ ॥ ୩୨ ॥

କିମ୍ । ସଦି କଦାଚିତ୍ ଦୟାଧିଭଜେ ସତି ନାନାଭୂତଃ ଅମଦିନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥଃ ପଶ୍ଚତି ତମପି କାର୍ଯ୍ୟଃ କାରଣାଭିନ୍ନଃ ପଟ୍ଟବଦିତାନୁମାନେନ ବିକୁଳଃ
ବାଧିତଃ ମୁହଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ମନୀଷୀ ବନ୍ଧୁତ୍ୟା ନ ମନ୍ୟତେ ତଥା ସ୍ଵପ୍ନାଦ୍ୟାବ୍ରତ ହିତଃ ପ୍ରକୁପଃ ସ୍ଵାପ୍ନଃ ବିଷୟଃ ମଂସାରମାତ୍ରେଣ କ୍ଷୁରମୁଖଃ ବନ୍ଧୁତ୍ୟା ନ ମନ୍ୟତେ
ଯତଃ ସ୍ଵପ୍ନମେବ ତିରୋଦଧାନଃ ॥ ୩୩ ॥

ଦୀପିକାଦୀପନଃ ।

ବିକାରଶକ୍ତା ହର୍ବିଷାଦାଦିଶକ୍ତା । ଅର୍ମୋ ମିକ୍ଷଃ ॥ ୩୨ ॥

ନାନାନୁମାନେନ ନାନାଦେହ ହେତୁନା । ସମ୍ମିଥ୍ୟା ନ ତମାନା ନ ସଥା ଏକ୍ଷେତ୍ରି ବାତିରେକବ୍ୟାପ୍ତିଃ । ବାଧିତଃ ମିର୍ଦ୍ୟାତ୍ମେନ ଜ୍ଞାତଃ ଅତ୍ୟବ
ମଂସାରମାତ୍ରେଣ କ୍ଷୁରଜ୍ଜପଦାଦେବ ॥ ୩୩ ॥

ବ୍ୟକ୍ତି ଶରୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହଇୟାଓ ଶୁର୍ଖାନୁଭବ ସାରା ତୃଷ୍ଣାକେ ନିରୁତ କରିଯା ମେହ କର୍ମଦ୍ଵାରା ଆଜ୍ଞା-ମଂସାର ପ୍ରାପ୍ତ
ହୟ ନା ॥ ୩୧ ॥

ସାହାର ମନ ସର୍ବଦା ଆଜ୍ଞାତେ ହ୍ରିତ ହୟ, ତିନି ହ୍ରିତିଇ କରୁନ, ଉପବେଶନଇ କରୁନ, ଗମନଇ କରୁନ,
ଶୟନଇ କରୁନ, ପ୍ରାବାହଇ କରୁନ, ଅମଭୋଜନଇ କରୁନ, କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୋନ ସ୍ଵାଭାବିକ କାର୍ଯ୍ୟଇ କରୁନ, କୋନ
ମମମେ ଦେହେର ପ୍ରତି ଆର ଦୃଷ୍ଟି କରେନ ନା ॥ ୩୨ ॥

ମନୀଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି ସଥିନ ବହିମୁଖ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେର ବିଷୟ ଦର୍ଶନ କରେନ, ତଥନ ତାହା ମିଥ୍ୟାନୁମାନେ ବାଧିତ
ଦେଖେନ, ବନ୍ଧୁରପେ ଦେଖେନ ନା, ଯେମନ ସ୍ଵପ୍ନେ ମିଥ୍ୟା ପଦାର୍ଥ ସକଳ ଉପିତ ହଇୟାଇ ତିରୋହିତ ହୟ ତଜ୍ଜପ ॥ ୩୩ ॥

ପୂର୍ବିଂ ଗୃହିତଃ ଗୁଣକର୍ମଚିତ୍ରମଜ୍ଞାନ ମାତ୍ରାନ୍ୟବିବିତ୍ତମନ୍ତ୍ର ।

ନିବର୍ତ୍ତତେ ତେ ପୁନରୀକ୍ଷୟେବ ନ ଗୃହିତେ ନାପି ବିଶ୍ଵଜ୍ୟ ଆସ୍ତା ॥ ୩୪ ॥

ଯଥା ହି ଭାନୋରଙ୍ଗଦୟୋ ନୃତ୍ୱସ୍ତାଂ ତମୋ ନିହନ୍ୟାମତୁ ସର୍ବିଧିତେ ।

ଏବଂ ସମୀକ୍ଷା ନିପୁଣା ମତୀ ଗେ ହମ୍ୟାତ୍ତଗିତ୍ସଂ ପୁରୁମନ୍ତ୍ର ବୁଦ୍ଧେଃ ॥ ୩୫ ॥

ଶ୍ରୀଧରପାତ୍ରୀ ।

ତଦେବାସ୍ତା ନ ବିକ୍ରିତ ଇତ୍ତୁତଃ ନରେତନୁପପନ୍ତଃ ବନ୍ଧାବନ୍ଧାଗାସ୍ତାଜାମାନଦ୍ୱାଂ ମୁକ୍ତ୍ୟବନ୍ଧାଗାସ୍ତଚ ଗୃହମାନଦ୍ୱାଂ ନହିଁ ଶ୍ରୀହୈହିତ୍ୟାତେନ ଶ୍ରୀହିତ୍ୟାବତ୍ୟାଗତଃ ତଶ୍ଶୁଲୀଭାବେନ ଗୃହମାନା ନ ବିକ୍ରିଯଣେ ତତ୍ରାହ ପୂର୍ବମିତି । ବନ୍ଧାବନ୍ଧାଗାସ୍ତଚ କର୍ମଭିତ୍ୱ ଚିତ୍ରମଜ୍ଞାନଃ ଦେହେଲ୍ଲିଙ୍ଗାଦି ଲକ୍ଷଣଃ ଆସ୍ତାନ୍ଧାମେନାବିବିକ୍ତଃ ଗୃହିତମାସୀଂ ତଦେବ ପୁନର୍ଜୀବନେ ନିବର୍ତ୍ତତେ ଆସ୍ତାତ୍ତ ନ କେନାପି କ୍ରପେଣ ଗୃହିତେ ନାପି ତାଜାତେ । ଅୟଃ ଭାବଃ । ମୁକ୍ତେ କ୍ରିୟାକଳାତ୍ମେନ ନ ତାବନାନ୍ତନୋ ବିକାରଃ ତପ୍ତାବାରୋଗିତା ଜାନମାତ୍ର ନିବୃତ୍ତିକପତ୍ରନାମା ଅସଂପ୍ରିତ୍ସଂ ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ୍ୟୋରତୋ ନ ବିକାର ଇତି ॥ ୩୪ ॥

ଏତଦେବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ ସ୍ପଷ୍ଟିରତି ସର୍ଥେତି । ନତୁ ପୂର୍ବମେବ ସନ୍ଦ୍ରଟାଦି ପୁନର୍ବିଧିତେ କରୋତି ମେ ସମୀକ୍ଷା ଆସୁବିଦା ॥ ୩୫ ॥

ଶ୍ରୀମନ୍ତର୍ମତ୍ତଃ ।

ନଚେବ ଗୁଣକର୍ମଣୋଗ୍ରହେ ତାଗତସ୍ତଂପଦାରୋହିଧିକାରୀ ସଂଭାବାତେ ଅଜ୍ଞାନମାତ୍ରତଃ ମହକ୍ତମୋରିତାହ ପୂର୍ବମିତି ॥ ୩୪ ॥

ତମ୍ୟ ଚ ଗମଂଶ୍ୟା ପ୍ରକାଶୋ ମଦମୁଗ୍ରହେଣାଜ୍ଞାନଲୋପାଂ ଶତଏବ ଭବତୀତି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେନାହ ଯଥା ହୀତି । ନତୁ ପୂର୍ବବ୍ୟ ସତ୍ତେଜୋହିଶଲକ୍ଷଣଃ ମହନ୍ତ ତେ ପୁନର୍ବିଧିତ ଇତ୍ୟାଃ । ମେ ସମୀକ୍ଷା କ୍ରମାଦୃଷ୍ଟଃ ॥ ୩୫ ॥

ଶ୍ରୀ ବିଖନାଗଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ତପ୍ତାବନ୍ଧମାନନିବର୍ତ୍ତକଃ ଜାନମେବୋପାଦେଯମିତ୍ୟାହ । ପୂର୍ବଃ ବନ୍ଧାବନ୍ଧାଗାସ୍ତଚ ଗୁଣକ୍ରତକର୍ମଭିବିଚିତ୍ସଂ ସଂ ଅଜ୍ଞାନମେବାଜ୍ଞାନି ଅପ୍ରଦାର୍ଥବିଷୟରେ ଗୃହିତମାସୀଂ । କୀର୍ତ୍ତଃ । ଅବିବିକ୍ତଃ କୁତ ଆଗତଃ କିଂ ସ୍ଵର୍ଗମେତଦିତ୍ୟ ବିଚାରିତଃ ତଦେବଜ୍ଞାନଃ ମୁକ୍ତଦଶାୟଃ ଦ୍ଵିଜୟା ଜାନେନ ନିବର୍ତ୍ତତ ଇତ୍ତାତଃ ଖଲୁ ଜାନମେବ ପୁର୍ବୋତ୍ତରଦଶୟୋରଗୃହିତଃ ଗୃହିତଃ ଭବେଃ । ସଂ ପଦାର୍ଥ ଆସ୍ତାତ୍ ନ ଗୃହିତେ ନାପି ବିଶ୍ଵଜାତେ କଦାପାତି ମଦେକ-ରମ ଏବେତି ଭାବଃ ॥ ୩୪ ॥

ମଦା ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବାସ୍ତା ଜାନେ ମତି ସତ ଏବୋପଲଭ୍ୟତେ ତମ୍ଭିରମତି ନୌପଲଭ୍ୟତେ ଶୂର୍ଯ୍ୟାପକାଶେ ମତି ଅମତି ଚ ସଟପଟାଦିରିବେତ୍ୟାହ ସଥାଚୀତି । ଚକ୍ରସ୍ତମ ଆବରଣମେବ ହହ୍ତାଂ ନତୁ ତେ ଚକ୍ରବିଧିତେ ଯତଃ ମଚ୍ଛକ୍ରସ ମଦେବ ବର୍ତ୍ତମାନମେକ ରମମେବେତି ଭାବଃ । ଏବଂ ନିପୁଣା ମେ ସମୀକ୍ଷା ଦୃଢ଼ଂ ଜାନଂ ମଦୀଯା ବିଦ୍ୟାଶକ୍ତିରିତାର୍ଥଃ । ପୁରୁଷ ଅପ୍ରଦାର୍ଥବୁଦ୍ଧେ ବୁଦ୍ଧୁପହିତପ୍ତ ତମିଶ୍ରଃ ଜାନବରଣମେବ ହହ୍ତାଂ ॥ ୩୫ ॥

ଦୌପିକାଦୀପନଃ ।

ଇଦମବିଜ୍ଞାନଃ । ଶ୍ରୀନିଜୀବିନ୍ଦୁପାଠେଃ । ଆସ୍ତାନି ଜୀବିନ୍ଦୁକ୍ରପେ ଅଧ୍ୟାମେନ ପରତ୍ର ପରାବତ୍ତାମରପେ । ଅବି-ବିକ୍ଷତଃ କାଣ୍ଡୋହି ସମ୍ଭାଦିତିଃ ଗୃହିତଃ ଜାତଃ । ତଦେବ ଅଧ୍ୟାମେନାତ୍ମିତ୍ରଦେନ ଜାତମେବ ଦେହାଦି । ଜାନେନ ଅକ୍ରମଜାନେନ କେନାପି କ୍ରପେଣ ମୁକ୍ତାବନ୍ଧାକେନ କ୍ରପେଣ ନ ଗୃହିତେ ବନ୍ଧାବନ୍ଧାକେନ ଚ କ୍ରପେଣ ନ ତାଜାତେ ନିତ୍ୟାମୁକ୍ତେ ତମିନ୍ ଦ୍ୱୟାରା ପିଣ୍ଡାତ୍ମିକଭାବାଂ ଗୁଣମାଯାମୂଳଭାବରେ ମୋକ୍ଷୋ ନ ସକନମିତ୍ୟାତ୍ ପୂର୍ବଃ ତଥା ନିର୍ଣ୍ଣିତତ୍ୱାଦିତାର୍ଥଃ ଶକ୍ତାତ୍ସମମାଧି ନର୍କୁଟେତାତୋହ୍ୟଃ ଭାବ ଇତି ସଥା ତଶ୍ଶୁଲୀ-ଭାବସାବସାତକିଯା ଫଳସାନ୍ତ୍ଵାହିଣୀଃ ବିକାରଃ ତଥା ମୁକ୍ତେ କମ୍ପା ଅପି କ୍ରିୟାଃ କଲହେ ସତୋବାଜ୍ଞାନୋ ବିକାରଃ ଶକ୍ତ୍ୟେତ ତମ୍ୟାନ୍ତ ମୁକ୍ତେଷ ଆରୋପିତଃ ସଦଧିଷ୍ଠାନମ୍ୟାହଜ୍ଞାନଃ ଦେହାଭାବନାପାଦକଃ ତମ୍ୟାଜ୍ଞାନମ୍ୟ ସାଧିଷ୍ଠାନଜ୍ଞାନେନ ନିବୃତ୍ତିନିର୍ମିରାମନ୍ତ୍ରଜପତାର କ୍ରିୟାକଳଃ ଇତି ନ ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ୍ୟୋରାଅସ୍ପର୍ଶିତଃ । ଅତେ ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ୍ୟୋରୀତ୍ସତ୍ତବାବାହାଜ୍ଞାନୋ ବିକାର ଇତ୍ୟାଃ ॥ ୩୪ ॥

ଏତଦେବ ମୁକ୍ତେବାରୋପିତାଜ୍ଞାନନିବୃତ୍ତିକପତ୍ରମେବ । ମେ ମନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟକ୍ରମି ସମୀକ୍ଷା ମୟାଗ୍ର ଜାନଂ ଆସୁବିଦ୍ୟେତି ଫଲିତୋହିର୍ଥପ୍ତମ୍ୟା ଏବ ସମ୍ୟାଂ ଜାନଦ୍ୱାଂ ମୂଳେ ପୁରୁଷମ୍ୟ ଜୀବମ୍ୟ ଯା ବୁଦ୍ଧି ପରମଭୂତ ଜାନଂ ତୁ ସ୍ଵରଗଃ କରୋତି ॥ ୩୫ ॥

ହେ ଉଦ୍‌ଭବ ! ଜାନେର ପୂର୍ବେ ଗୃହିତ ଗୁଣ ଓ କର୍ମେ ବିଚିତ୍ର, ଆସ୍ତାତେ ଅବିବିକ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ ପୁନର୍ବାର ବ୍ରଜ ଦର୍ଶନେ ନିହୃତ ହୟ, କିନ୍ତୁ ଆସ୍ତା କଥନ ଗ୍ରାହତ ନହେନ ଓ ତାଜାତ ନହେନ ॥ ୩୪ ॥

ସେମନ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦୟ ଲୋକେର ଚକ୍ରବର ଅନ୍ଧକାର ମାତ୍ର ନଷ୍ଟ କରେ, କୋନ ପଦାର୍ଥ ଉତ୍ତପ୍ତ କରେ ନା, ତତ୍ତ୍ଵପ ନିପୁଣ ବ୍ରଜ ଦର୍ଶନ ପୁରୁଷେର ବୁଦ୍ଧିର ଅମାନକାର ନଷ୍ଟ କରେ ମାତ୍ର ॥ ୩୫ ॥

ଏସ ସ୍ୟାଂ ଜ୍ୟୋତିରଜୋହିଥମେଯୋ ଗହାନୁଭୂତିଃ ସକଳାନୁଭୂତିଃ ।
ଏକୋହିଦ୍ଵିତୀୟୋ ବଚ୍ସାଂ ବିଗାମେ ଯେନେଷିତା ବାଗମବଶ୍ଚରଣ୍ଟ ॥ ୩୬ ॥

ଶ୍ରୀମରମାମୀ ।

ଆୟନୋ ନିର୍ବିକାରତାଃ ଅପଞ୍ଚରତି ଏବ ଇତ୍ୟମେନ । ଅପରୋକ୍ଷତା ନିତ୍ୟ ପ୍ରାଣଶାସନ: ପ୍ରାପ୍ତିଃ ବାରଫୁତି ସ୍ୟାଂଜୋହିତିରତ୍ୟଜାନ-
ମଳାପକରଣକ୍ଷଣାଂ ବିକୁତିଃ ଅଜ ଇତ୍ୟପାତି । ଅପରେ ଇତି ଜ୍ଞାନକ୍ଷଣାତିଶ୍ୟାମାନେନ ସଂକାରଃ ମହାନୁଭୂତିରତି ଦେଶକାଳ-
ପରିଚେଦାଭାବେ ନାତ୍ତିଦ୍ୱାରିବିପାରିଗାମାପକ୍ଷ୍ୟନାଶାନ୍ । ସ୍ୱର୍ଗ: ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟାଦୋ ହେତୁ: ସକଳାନୁଭୂତିରିତି । ଏକୋହିଦ୍ଵିତୀୟ ଇତି ବିକାର-
ହେତୋରଗ୍ରାହାଭାବାଃ ନ କୋହିପି ବିକାର ଇତି ଦଶରତି । ନର ଶ୍ରୀତିବ୍ୟଷ୍ଟ କଥ: ସ୍ୱର୍ଗ: ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟାଦ ତତ୍ରାହ ବଚ୍ସାଂ ବିଗାମେ
ଅଗୋଚରରେନ ନିର୍ବିତ୍ତୋ ସତ୍ୟାଃ ତଥାଚ ଶ୍ରୁତିଃ ସତୋ ବାଚୋ ନିରଞ୍ଜନ ଅପାପ୍ୟ ମନୁମା ମହେତି । ତତ୍ର ହେତୁ: । ଯେନେଷିତା: ପ୍ରେଷିତା: ବାଗମବ-
ଶ୍ଚରଣିଃ ତଥାଚ ଶ୍ରୁତିଃ । କେନେଷିତଃ ନିପତତି ପ୍ରୋଷତଃ ମନ: କେନ ପ୍ରାଣ: ଅପମଃ ପ୍ରୈତି ଯୁଦ୍ଧ: । କେନେଷିତାଃ ବାଚମିମାଃ ବଦିଷ୍ଟ ଚକ୍ର:
ଶ୍ରୋତ୍ରଃ କତରଦେବୋ ଯୁନକ୍ତି ଶ୍ରୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୋତ୍ରଃ ମନୁମୋ ଯଦ୍ଵାଚୋହ ବାକ୍ ପ୍ରାଣଶ୍ଚକ୍ରମିତି ॥ ୩୬ ॥

କ୍ରମନାମ୍ବର୍ତ୍ତଃ ।

ତତ୍ୟତପଦାର୍ଥୟାପି ଶ୍ରୀକାଶକ୍ରତ୍ୟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣମାତ୍ରମାକ୍ଷାଃ କୃତ୍ୟ ସ୍ୟମେବ ମ୍ୟାଦିତ୍ୟାହ ଏବ ଇତି । ଭଦ୍ରିଜାନେ ମର୍ବିଜାନାଃ । ମକ-
ଳାନୁଭୂତିଃ ତତ୍ର ହେତୁରମହାନୁଭୂତିରାତ ॥ ୩୬ ॥

ଶ୍ରୀବିଶ୍ଵନାଥଚକ୍ରବଢୀ ।

ତତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧେନ ଉତ୍ସଦାର୍ଥେନ ଆୟନା ପରମାଜ୍ଞାନଃ ସ୍ଵର୍ଗ୍ୟହାନୀୟଃ ତତ୍ୟ । କିଂ ଲଗଂ ପଶ୍ଚେ ସ ତୁ ଜୀବାୟବିଲକ୍ଷଣ ଏବେତ୍ୟାହ ଏବ ଇତି
ସ୍ୱର୍ଗ: ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ଵପ୍ରକାଶ: । ଅଜ: ଜୀବନ୍ତ୍ପାଦିଷାରା ଜନ୍ମଃ । ଅପରେଃ ସର୍ବବ୍ୟାପକର୍ତ୍ତାଃ ଅମାତୁମଶକ୍ତିଃ ଜୀବନ୍ତ ନ
ତଥାଭୂତଃ ମହାନୁଭୂତିର୍କର୍ତ୍ତଃପୁଞ୍ଜଃ । ଜୀବନ୍ତ ଚିକଣ: ମକଳାନୁଭୂତଃ ସର୍ବଭ୍ରତ: ଜୀବନ୍ତଙ୍କ ଏକ: ପରମେଶ୍ଵରାନ୍ତରାଭାବାଃ ମଜାତୀୟଭେଦ-
ବରିତିଃ । ଜୀବନ୍ତନେକ: ଅଦ୍ଵିତୀୟ: ଜୀବନ୍ତଯାମେନୋ ତ୍ରିଜ୍ଞାନକ୍ଷତ୍ରିଭେଦରହିତଃ ଜୀବନ୍ତ ନୈବସ୍ତ୍ରତ: । ନଚ ଜୀବନ୍ତବ୍ୟାପନମଗୋଚର
ଇତ୍ୟାହ ବଚ୍ସାଂ ବିଗାମେ ଅଗୋଚରରେନ ବୃତ୍ତୋ ସତ୍ୟାଃ । ତଥାଚ ଶ୍ରୁତିଃ । ସତୋ ବାଚୋ ନିରଞ୍ଜନ ଅପାପ୍ୟ ମନୁମା ମହେତି । ତାହିଁ କଥଂ ସ
ପ୍ରତୋତବା ଇତାତ ଆହ । ଯେନେଷିତା: ସଂ ପ୍ରେରିତା ବାଗମବଶ୍ଚରଣ୍ଟ । ସହକ୍ରତ: । ଶୁଣ୍ଠରକାଶେରରୂପୀଯତେ ଭବାନିତି ॥ ୩୬ ॥

ଶ୍ରୀପିକାଦୀନଃ ।

ଅପଞ୍ଚରତି ଚତୁର୍ବିଧଜ୍ଞାନାଭାବେନ ବିବୃତେତି ଏତଚ୍ଛକ୍ଷାପରେବାକ୍ଷାଥିତେ ମୀପତରବର୍ତ୍ତିଚତଦୋକନପରିତି ମାନଃ । ଅତିଶୟ: ଶକ୍ତି-
ବିଶେଷ: । ମହାନୁଭୂତିରିତି ମହିତୀ ଦେଶକାଳପରିଚେଦଶୃଷ୍ଟା । ଅନୁଭୂତିଃ ସ୍ଵରଗଜାନଃ ସତ୍ୟ ନ ତଥା । କାଳପରିଚେଦ ଏବ ଜ୍ଞାନାନ୍ତରାନ୍ତି-
ବିପାରଗାମାପକ୍ଷ୍ୟନାଶାଃ । ସନ୍ତ୍ୟବନ୍ତି ନତୁ ତଦଭାବେ ତ୍ରିତ ତଥା ବ୍ୟାଖ୍ୟାତଃ । ଏକ: ମଜାତୀୟଭେଦଶୃଷ୍ଟଃ । ଆଦ୍ଵିତୀୟୋ ବିଜାତୀୟଭେଦଶୃଷ୍ଟଃ ଇତି ପଦଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତୃପଦଦ୍ୱାରା ବା ଭଗବାନ୍ ବିକାରାନାନ୍ତମାନ୍ତମଃ । ମଜାତୀୟମ୍ୟ ବିଜା-
ତୀୟମ୍ୟ ଚାଭାବାଯ କୋହିପି ବିକାର ଉତ୍ସପତ୍ରାନ୍ତିର୍ବ୍ୟାତିତି ଦଶରତି । ଶ୍ରୀତିବ୍ୟଷ୍ଟ ଶ୍ରୀତିପାଦିଶ୍ଵରାତିତି । ଅଗୋଚରରେନ ଅନୁଷ୍ଠାନବିଷୟରେ ।
ତଥାଚ ଅନୁଷ୍ଠାନାବିଷୟରେ ପ୍ରାଣଃ ଶ୍ରୁତି: ଅପାପ୍ୟାର୍ଥିମହିମାପତି ଆଶା ବାଚ ଉପନିଷଦୋ ମନୁମା ମହ ସତୋ ବ୍ୟକ୍ତଃ: ମକାଶାରାବିବନ୍ତି ଇତି
ବାଗାଦାବିଷୟଃ । ତଥାଚ ବାଗାଦୀନାଃ ତତ୍ ପ୍ରେରିତରେ ପ୍ରାଣଃ ଶ୍ରୁତି: ଶ୍ରୋକ୍ତାରୋପନିଷଦ । କର୍ତ୍ତି-
ପରୋ ବ୍ୟକ୍ତିଜାତିଃ: ଜଡାନାଃ ମନ ଆଦୀନାଃ ଅବୃତାନ୍ତାମୁପପତା । ତତ୍ ପ୍ରବତ୍ତକପରମାନ୍ତବୁଦ୍ଧୁମସରା ପୃଚ୍ଛତି କେନେତି ମନ: କର୍ତ୍ତ କେନ ଦେବେନ
ପ୍ରେଷିତ: ସଂ ଇଷତ: ଇଷତ: ସାଧବମାଧୁବିଷୟଃ ପ୍ରତି ଗତି ଗଚ୍ଛତି ମନୁମା କରଣାଦବଶ୍ୟ: ତତ୍ ପ୍ରେରକେନ କେନାଚଜ୍ଜୀବିଭିନ୍ନେନ କର୍ତ୍ତା ଭାବ୍ୟ:
ଗିରୁହତାପି ଜୀବେନ ନିଶ୍ଚାହିୟମଶକ୍ତାଃ ମନୋବଶେଷତ୍ତେହତବ୍ୟଷ୍ଟଦେବା ଇତ୍ୟାତେ: । ଇଷତମିତୀଜ୍ଞାଗମଶାନ୍ତମଃ । ଅଧିମଃ ପଞ୍ଚାନାଃ ମଧ୍ୟେ ମୁଖ୍ୟ:
ପ୍ରାଣ: କେନ କର୍ତ୍ତା ଯୁଦ୍ଧ: ପ୍ରୟୁକ୍ତଃ: ପ୍ରେରିତ: ମନ ପ୍ରୈତି ସତ୍ୟାଃ ପାତ୍ରାନ୍ତର୍ଯ୍ୟାତିତି । ପ୍ରେରିତାଃ
ପ୍ରେରିତାଃ ସଦିଷ୍ଟ ଜୀବା ଇତି ଶେଷ: । ଚକ୍ର: ଶ୍ରୋତ୍ରମିତି ପ୍ରାଣ୍ୟଶ୍ଵରମହାଶ୍ଵରଃ । ମସୁଦୀଭୂତ ଭୋଦେବୀ ପ୍ରେତୀର୍ଯ୍ୟାତିତି । ପ୍ରେତୀର୍ଯ୍ୟାତିତି ।

ପରମାନ୍ତା ସ୍ୱର୍ଗ: ଜ୍ୟୋତି, ଅଜ, ଅପରେଯ, ମହାନୁଭୂତି, ମକଳାନୁଭୂତି, ଏକ, ଅଦ୍ଵିତୀୟ, ବାକ୍ୟେର ଅଗୋ-
ଚର, ତାହାରଇ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରେରିତ ହଇଯା ଆଗ ଓ ବାକ୍ୟ ବିଚରଣ କରେ ॥ ୩୬ ॥

ଏତାବାନ୍ନାନ୍ମମ୍ଭୋହେ ସଦିକଳ୍ପ କେବଳେ । ଆଜ୍ଞାତେ ସ୍ଵାଜ୍ଞାନମବଲଷ୍ଠୋ ନ ଯଥ ହି ॥ ୩୭ ॥

ଆଧରପାଦୀ ।

ଅହିତୀଯହୁପଦର୍ଥନ୍ତେ ଭେଦସ୍ତାବୀତ୍ସମାହ ଏତାବାନିତି । କେବଳେହିରେ ଆହୁ ଆହୁନି ବିକଳ ଇତି ଯଃ ଏତାବାନ୍ ସର୍ବୋହପାଞ୍ଚମୋ
ମନମଃ ମମୋହଃ ଭରଃ ସତଃ ସମାଜ୍ଞାନମୂତ୍ରେ ବିନା ଯନା ବିକଳନ୍ୟାନଗର ଆଶ୍ରୟୋ ନାନ୍ତି ରଙ୍ଗତର୍ମଦୋବ ଶୁକ୍ଳିଃ ବିନା ନେହ ନାନ୍ତି କିଳନ ।
ଇତ୍ରୋ ମାଯାଭିଃ ପୁରୁଷପ ଉତ୍ସତ ଇତ୍ୟାଦିଶ୍ରତେରିତାର୍ଥ ॥ ୩୭ ॥

କ୍ରମମନ୍ତର ।

ନମ୍ର ଭର ଏବ ବ୍ରକ୍ଷାର୍ଥ୍ୟଃ ଶୁକ୍ଳ ତ୍ୱରିପାର୍ଥମାତ୍ରିତା ଦୈତ୍ୟ କଳ୍ପନି । ସଥୋତ୍ର ଆଶ୍ରୟବିଷୟରଭାଗିନୀ ନିର୍ବିଭାଗଚିତିରେବ
କେବଳେତି । ତହିଁ କଣଂ ଭ୍ରମଯୋପାଧିକମୋଦ୍ଵରାଖାୟ ବ୍ରକ୍ଷନ ଏବ ତବାହୁଗରହେଣ । ଅନ୍ତମ ଭ୍ରମୋହପରାତ୍ମିତି କଶ୍ଚଦିପ୍ରତିପଦାତେ ତତ୍ର
କିମ୍ବଚାତେ । ତତ୍ରାହ ଏତାବାନିତି । ବିବିଧ କଳ୍ପାତେ ଯେନ ମ ବିକଳୋ ଭରଃ । ସତଃ ସ୍ଵାଜ୍ଞାନଂ ଜୀବନ୍ୟାତେ ସତ ଭ୍ରମଶ୍ରତେ ଇତର-
ମସକମ୍ଭାବନାରହିତମ୍ଭାଲ୍ମୋ ନ ବିଦାତେ । ତତ୍ତ୍ଵଂ ବୈଶ୍ଵରେ । ହ୍ଲାଦିନୀ ମହିମୀ ମନ୍ଦିରଯୋକା ମରମଂହିତୌ । ହ୍ଲାଦତାପକରୀ ମିଶ୍ର
ଭ୍ରମିନୋ ଶୁଣ ବର୍ଜିତେ ଇତି । ମର୍ବଜ୍ଜମୁକ୍ତେ ଚ । ହ୍ଲାଦିତା ମହିମାର୍ପିଣିଃ ମହିମାନନ୍ଦ ଉତ୍ସରଃ । ମାବିଦା ମଂବୁତୋ ଜୀବଃ ମଂକ୍ରେଶନିକରାକର
ଇତି ॥ ୩୭ ॥

ଆବିଧନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

ନମ୍ର ବିଶ୍ଵାସ ପୃଥକ୍ ପ୍ରତାଙ୍ଗହାତ କଥମଦିତୀର୍ଥଃ ତତ୍ରାହ ଏତାବାନିତି । କେବଳେ ଏତ୍ସମ୍ପାଦ୍ୟନ୍ ଆହୁନି ମତି ବିକଳ ଇତି ଯଃ
ଏତାବାନେବ ଆହୁମଂମୋହଃ ସ୍ଵୀମ୍ୟମଗବିବେକଃ । ଯଥ ଆହୁମଂମୋହତ୍ ସ୍ଵାଜ୍ଞାନଂ ଝାତେ ଶ୍ରୀଯଂ ଜୀବାଜ୍ଞାନଃ ବିନା ଅବଲଷ୍ଟୋ ନାନ୍ତି ଜୀବାଜ୍ଞାନ
ଏବାଜାନେନ ଦୈତ୍ୟ ପୃଥକ୍ ପ୍ରତିତଃ ତତ୍ତ୍ଵ ଦୈତ୍ୟ ପରମାତ୍ମାକ୍ୟାଃ ନେହ ନାନ୍ତି କିଳନେତ୍ୟାଦି ଶ୍ରତେ ପାର୍ଥକ୍ୟ
ନାନ୍ତିତାର୍ଥ ॥ ୩୭ ॥

ଦୀପିକାଦୀପନ ।

ଶ୍ରାନ୍ତୋକାନମୁତା ତ୍ୱରିତ୍ୱୀତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀତିଶେଷୋ ଜ୍ଞେୟଃ । ଯଃ ଶ୍ରୋତ୍ରସା ଶ୍ରୋତ୍ରଃ ଶଦ୍ଵୀତାମକତ୍ୱକି ପ୍ରଦଃ ମନମୋ ମନଃ ମନନଶକ୍ତି ପ୍ରଦଃ
ବାଚୋ ବାଗିଜ୍ଞନ୍ୟମା ବାକ୍ଷଦୋଚାରଣଶକ୍ତି ପ୍ରଦଃ । ବାଚମିତ୍ୟପି ପାଠୋହିର୍ଥଃ ସ ଏବ ପ୍ରାଣମା ପ୍ରାଣଃ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପ୍ରଦଃ
ପ୍ରଦଃ ମ ଶ୍ରୋତ୍ରାଦେନିର୍ବନ୍ଦା ଦୟା ପୃଷ୍ଠେ ଦେବ ଇତ୍ୟାବରଃ । ଦୀର୍ଘ ଦୀପନ୍ତଃ ଶ୍ରୋତ୍ରାଦି ପ୍ରେରକତେନ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଜାନନ୍ତଃ ଅସ୍ତ୍ରାନ୍ତୋକାନ୍ତୋତିକଦେହାଃ
ପ୍ରେତୋଽକ୍ରମନ ବିଧାୟ ଅତିମୁଚା ଲିଙ୍ଗଦେହଂ ଚ ହିତ୍ତା ଅମ୍ବା ମୁତ୍ତା ଭବନ୍ତୀତାର୍ଥ ॥ ୩୬ ॥

ଅହିତୀଯହୁ ଜାନିନାଃ ଭେଦକୁ ଟିରାହିତାଃ ଉପପାଦମିତ୍ରଃ ଉପପାଦ୍ୟ ଯୁକ୍ତା ସାଧ୍ୟିତୁଃ ବିକଳୋ ଭେଦଃ । ଆଶ୍ରୟୋ ନାନ୍ତିତି ଆହୁନ
ଏବାଶ୍ରୟବିଷୟହେତ୍ତାପେତେ ସଥୋତ୍ର ଆଶ୍ରୟବିଷୟରଭାଗିନୀ ନିର୍ବିଭାଗଚିତିରେବ କେବଳେତି ଇହ ବ୍ରକ୍ଷନ ନାନାଭେଦୋ ନାନ୍ତି
ଅପବାଦାର୍ଥଃ କଳ୍ପିତାକାରପରାଃ ଶ୍ରୀତିଶାହ ଇତ୍ର ଇତି । ଇତ୍ରଃ ପରମେଶ୍ଵରଃ ମାଯାଭିଃ ପୁରୁଷପଃ ଦେବନରାଦିବହୁରପଃ
ଦ୍ୱୟତେ ପ୍ରତୀଯତେ ସମ୍ଭବ ଏକମେବାହୈତିତାର୍ଥ । ଅଷ୍ଟେତ୍ରସା ଦଶମଂଥା ଇତ୍ୟିଯଳକ୍ଷୟା ବିଷୟାହରଣାକରରଃ ପ୍ରାଣିତେଦାଃ ଶତାଶତମଂଥ୍ୟାଚ ଯୁକ୍ତାଃ
ମଧ୍ୟକାଃ ପ୍ରେରିତା । ଜଡ଼ହେନ ସତଃ ପ୍ରୟୁତ୍ୟମନ୍ତ୍ରବାହିନୀଃ ଅଧୀନାଃ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱୀତାର୍ଥ ଯେ ହି ପରବିଦ୍ୟାଦିକାରେ କେତି ଅପକ୍ରି-
ଯାଦ୍ୟ ଦଶହରଯୋ ବିଷୟାହରଣାଦଶେତ୍ରୀଣି ପ୍ରାଣିତେଦାପେକ୍ଷୟା ଶତାନି ସହାଯାନି ଚ ତେଷାମୀଶରାତ୍ରେଦମାଶକ୍ତ୍ୟାହ ଅସମିତି । ଈଶ୍ଵର ଏବ ହରଯ
ଇତାର୍ଥ ଇତି । ଈଶ୍ଵରୋଭିପ୍ରେତୋର୍ ଅତିଃ ଭେଦମ୍ୟା ବାନ୍ଧୁବତ୍ରେ ଉଦାହରତେତି ଜ୍ଞେୟଃ ॥ ୩୭ ॥

କେବଳ, ଅହିତୀଯ, ଅବିକଳ, ଆଜ୍ଞା ବନ୍ତୁ ତେ ଯେ ବିକଳ, ତାହାରେ ନାମ ଆଜ୍ଞାମ୍ଭୋହଃ, ଯେ ହେତୁ ଶ୍ରୀଯ
ଆଜ୍ଞା ବ୍ୟାତୀତ ବିକଲ୍ଲେର ଆର ଅବଲଷ୍ଟନ ନାହିଁ ॥ ୩୭ ॥

যন্মামাকৃতিভিত্তির্হং পঞ্চবর্ণবাধিতৎ । ব্যর্থেনাপ্যৰ্থবাদোহঃ দ্বয়ং পঞ্চিতমানিনাং ॥ ৩৮ ॥

শ্রীধৰশ্বামী ।

কেচিঃ পুনঃ প্রতাঙ্গাদিপ্রতীতপঞ্চমা বাধাশোগাং বেদাস্তানাং ক্রস্তথকস্তুপ্রতিপাদনপরদেনাথবাদস্তুতঃ সত্যবিত্তি মন্ত্রস্তোত্রে তত্ত্বমন্ত্র্য দুষ্যতি বৰ্দতি । নামাকৃতিভিঃ নাম কল্পেণোপলক্ষিতঃ পঞ্চভূতাত্মকঃ দ্বয়ঃ দ্বৈতঃ বন্দুবাধিতমিতি পঞ্চিতমানিনাং অত্র বয়মের পঞ্চিতা ইতাভিমানবতাং বেদাস্তেবয়মথবাদ ইতি প্রতীতিন্ব স্তুবিদাঃ যতঃ বার্থেনাপি বিনাপ্যবেন সা প্রতীতিঃ তথাহ ন তাৰবিদ্বোকবাক্যতঃ তেষামন্তি যতোহৰ্থবাদস্তঃ স্তাং নচাকস্তু ভোক্তৃ পরমানন্দ স্বরূপাত্ম প্রতিপাদনং কৰ্মবিধিশেবতাঃ ভজতে নচাবাধিতস্তঃ দ্বৈতস্য নাম কুপাত্মকস্তাং গ্রাহস্তাং পঞ্চবর্ণাত্মকস্তাং স্বপ্নবিদিত্যহুমানৈঃ বাচারস্তগান্দি শ্রতিভিঃ বাধিতহাদিতি ॥ ৩৮ ॥

ক্রমসম্পত্তি ।

নমু দ্বৈতঃ যদি স্বরূপে আরোপিতঃ স্যাং তদৈবেথরামগ্রহেণ তজ্জ্ঞানে মতি তত্ত্ব মিথ্যা জ্ঞায়েত । ন স্বেবং । কিন্তু তঙ্গুলপাকবৎ সংযুক্তমেব ততঃ কথঃ জ্ঞানমাত্রে নাপগচ্ছাদতোক আক্ষিপাত্ম । তথা জীবেনাজ্ঞানারোপিতদেহাপ বণিঘীবিশ্ব রঞ্জতবচ্ছেতঃ নাম বস্তু পৃথঙ্গ নাস্তি । কিন্তুনাদিত এব পূর্ব পূর্ব অম উত্তরআরোপ্যতে । তদা কেো বা তস্যাত্মাহ ইত্যত্তে চাক্ষিপন্তি ইতাপ্রক্ষ্যাহ যন্মামেতি । যন্মামাকৃতিভিত্তির্হং পঞ্চভূতাত্মকুপমথবাধিতৎ নাস্তীতি জ্ঞানয়া বাধিতুমশক্যঃ গ্রাহকাদিত্বেন সংযোগস্যেব সিদ্ধিরিতি মন্ত্রস্তোত্রে । যচ্চ বার্থেন পদার্থং বিনাপ্যবেন বাধমাত্রং মন্ত্রস্তোত্রে । দ্বয়মপ্যেতৎ পঞ্চিতমানিনামেব ন তু পঞ্চিতানাং । পূর্বত গ্রাহক-গ্রাহযোগিপি কুপযোগে চিজড়যোগেজ্ঞানিভিবয়োরিব সংযোগসম্ভবাদজ্ঞানেনেব তৎপ্রতীতিবৰ্ততি অথোন্তৰে নহতাস্তাসন্ত ষষ্ঠভূতাদিঃ কুচ্ছাপ্যারোপিতো দৃশ্যতে স্বুচ্ছিতকর্ণে শশে শৃঙ্গমিবোতি ভাবঃ ॥ ৩৮—৪৫ ॥

শ্রীবধুনাথচক্রবর্তী ।

তস্মাং কার্য্যকারণবৈকমদর্শনং পটতস্তবদিতি স্থায়েন কার্য্যাত্ম পৃথক্তস্ব বাধিতমেব তদপ্যবাধিতমিতি ষে মন্ত্রস্তোত্রে পঞ্চিতমানিন এব ন তু পঞ্চিতা ইত্যাহ বৎ নামভিরাম্ভত্বিত্বাকল্পেচ সহিতমিশ্রিতেগ্রাহক পঞ্চবর্ণং পঞ্চভূতাত্মকঃ তৎ দ্বয়ং দ্বৈতমবাধিতমেবেতি পঞ্চিতমানিনামেব মন্তঃ ন তু পঞ্চিতানাঃ যতো ব্যর্থেন বিনাপ্যবেন অর্থবাদঃ অর্থ ইতি বাদোহঃ নহ্যাদ্যস্ত্বানর্থঃ সত্যো ভবেৎ প্রত্যক্ষেগামুমানেন নিগমেনাস্মিদ্বা । আদা স্তবদসজ্ঞাদ্বা নঃসঙ্গে বিচরণেদহোতি মহুক্তেঃ ॥ ৩৮ ॥

দীপিকাদীপনং ।

কেচিন্মুাংসকাঃ । বাধাশোগাল্লিধ্যাত্মাসন্তবাং বেদাস্তার্থানাং তদমসি ব্রহ্মাহমস্তীত্যাদি বেদাস্তার্থানাং ক্রতুর্যজ্ঞস্তদৰ্থস্তদৰ্থ-ভূতঃ কর্তৃ যজমানস্তৎপ্রতিপাদনপরদেন তৎপ্রাপ্যাপরদেনাথবাদস্তাং স্তুগবাদকুপাথবাদস্তাঃ । যথাদিত্যো বুপ ইতাত্র বুপস্যা দিত্যতঃ প্রত্যক্ষবাধিতৎ তদোজ্জলস্তবজ্ঞানবাহকত্বাদিশুগমাদায় অশসামাত্রঃ যুপস্য ক্রিয়তে তথা জীবস্যেৰবদঃ প্রত্যক্ষবাধিতৎ কর্মবশস্তাং কিন্তু যজ্ঞাদি জ্ঞাতৃস্তুগমাদায় স্তম্যেৰবদেন স্তুতিমাত্রঃ ক্রিয়ত ইত্যাথঃ । তত্ত্বত মীমাংসকমতঃ নাম ব্রাজগান্দি । কুপঃ দ্বিপদস্তাদি । অত্র দ্বৈতস্য সত্যস্তপ্রতিপাদনে । অয়ঃ ব্রক্ষাত্মবাদঃ । অথবাদঃ যজমানস্তাত্মাত্রঃ । তাদৃশপ্রতীতিঃ পঞ্চিতমানিপ্রতিযোগিত্বে হেতুমাহ ষত ইতি । বিনাপ্যবেন বিধোকবাক্যস্তপ্রয়োজনামস্তবাদিত্যৰ্থঃ । তথাহি । বেদাস্তার্থানামর্থবাদস্তুতীতেব্যথবৎ দশযতি ন ত্বাবদিতি । যথা বায়ুবৈক্ষণেষ্ঠো দেবতা বায়ুরেবেন তুতিঃ গমযতীত্যাদ্যথবাদানাং যতো বায়ঃ প্রশ্নেৰাহত্তে বায়ব্যাঃ খেতমালভেত্যনেন প্রকারেণ বিধোকবাক্যাত্ম ন তথা বেদাস্তবাক্যানাং বিধোকবাক্যস্তু সম্ভবতি তাদৃশবাধ্যভাবাবৎ যতো বিধোকবাক্যস্তবাদস্তুত্বাদস্তঃ স্যাং সম্পচ্ছেতেতি তথা প্রতীতে ব্যাখ্যস্তু দৰ্শিতঃ । ন চাপ্রেৰোংষ্টাকগালো ভবতীতাত্রেব বাধঃ কল্পঃ পরমানন্দপ্রতিপাদনস্য তুচ্ছকর্মবিধ্যাদ্বানৌচিত্যাদিত্যাহ ন চৰ্তি বাধিতস্তামিথ্যাত্মাঃ ॥ ৩৮ ॥

নাম, কুপ ও আকৃতি দ্বারা গ্রাহ, পঞ্চভূতাত্মাকে এই দ্বৈতকে পঞ্চিতাভিমানিবা ষে অবাধিত বলিয়া মানে ও বেদাস্তকে যে অর্থবাদ বলিয়া স্বীকার করে, তাহা কেবল ব্যর্থ জ্ঞান বা ॥ ৩৮ ॥

যোগিনোহপকরণগন্ত যুঞ্জতঃ কায় উপ্থিতৈঃ । উপসর্গৈবিহস্তেত তত্ত্বায়ং বিহিতো বিধিঃ ॥৩৯॥
যোগধারণয়া কাংশিদাসনেধৰণাহিতৈঃ । তপোমন্ত্রৌষধৈঃ কাংশিচ্ছুপসর্গানু বিনির্দহেৎ ॥৪০॥
কাংশিমানুধ্যানেন নাম সংকীর্তনাদিভিঃ । যোগেশ্বরানুবৃত্ত্যা বা হন্তাদশুভদানু শনৈঃ ॥ ৪১ ॥
কেচিদ্দেহমিমং ধীরাঃ স্বকল্পং বয়সি স্থিরং বিধায় বিবিধোপায়েরথে যুঞ্জন্তি সিদ্ধয়ে ॥ ৪২ ॥

শ্রীধরস্বামী ।

তদেবং জ্ঞানযোগং সপরিকরঃ নিক্ষেপ্য ইনানীঃ তন্ত্রিষ্য চ বিষ্ণুপ্রতীকারমাহ যোগিন ইতি ত্রিভিঃ । যোগঃ যুঞ্জতঃ কায়ে যদ্যন্ত-
বেবোৎপরৈকুপসর্গেরোগাদ্বাপদ্রব্যেবিহস্তেত অভিভূতেত বিধিঃ প্রতীকারঃ ॥ ৩৯ ॥

যোগধারণয়া মোমস্থৰ্য্যাদিধারণয়া সন্তাপশৈত্যাদীনু আসনে বাযুধারণাহিতৈঃ বাতাদিরোগানু তপোমন্ত্রৌষধৈঃ পাপগ্রহসর্পাদি-
কৃতানু ॥ ৪০ ॥

ময়ানুধ্যানাদিভিঃ কামাদীনু যোগেশ্বরানুবৃত্ত্যা দস্তমানাদীনুপহন্ত্যানু ॥ ৪১ ॥

অন্তেহু দেহসিঙ্কার্থমেবৈতৎ মর্তঃ কুর্মষ্টি নৈতম্যম মতঃ তদ্ব্যবহৃত । কেচিঃ পুনরৈতেরত্যেশ্চোপায়েদেহমেব স্বকল্পঃ জরা-
রোগাদিরহিতঃ বয়সি তাকণ্যে স্থিরঞ্চ কৃত্বা অবস্থপরকারপ্রবেশাদিসিদ্ধয়ে তত্ত্বারণাদিকৃতপঃ যোগঃ যুঞ্জন্তি ন তু জ্ঞাননিষ্ঠাকৃতপঃ ॥ ৪২ ॥

শ্রীবিশ্বনাথচক্ৰবৰ্ণী ।

তদেবং জ্ঞানযোগং সপরিকরঃ নিক্ষেপ্যদানীঃ তন্ত্রিষ্য বিষ্ণুপ্রতীকারমাহ যোগিন ইতি ত্রিভিঃ । যুঞ্জতঃ যোগাভ্যাসঃ কুর্মতঃ
কায়ে যদি দৈবাত্মসর্গেরোগাদ্বাপসর্গেরভিত্তেত তত্ত্বায়ং বিধিঃ প্রতীকারঃ ॥ ৩৯ ॥

যোগধারণয়া মোমস্থৰ্য্যাদিধারণয়া সন্তাপশৈত্যাদীনি । আসনেবাযুধারণাহিতৈবাতাদিরোগানু তপোমন্ত্রৌষধৈঃ পাপগ্রহ-
সর্পাদিকৃতানু ॥ ৪০ ॥

ময়ানুধ্যানাদিভিঃ কামাদীনু যোগেশ্বরানুবৃত্ত্যা দস্তমানাদীনু হন্ত্যানু ॥ ৪১ ॥

কেচিঃ পুনর্বিবধেোপায়েরত্যেশ্চোপায়েদেহমেব স্বকল্পঃ জরারোগাদিরহিতঃ বয়সি তাকণ্যে স্থিরঞ্চ কৃত্বা অবস্থপরকার-
প্রবেশাদিসিদ্ধয়ে তত্ত্বারণাকৃতপঃ যোগঃ যুঞ্জন্তি ন তু জ্ঞাননিষ্ঠাকৃতপঃ ॥ ৪২ ॥

দীপিকাদীপনঃ ।

সপরিকরং পরিকরোহত্ত্ব বাধকম্য নিরামঃ গাধকম্য কথনঃ তৎ সহিতঃ । তন্ত্রিষ্য জ্ঞানযোগনির্ণয়া অস্তরা জ্ঞাননির্বাহমধ্য-
এব তত্ত্ব তেষু প্রসর্গেষু । প্রতীকারো দুরীকরণোপায়ঃ ॥ ৩৯ ॥

মোমস্থৰ্য্যাদীতাদিনাংশ্চাদিধারণাপরিগ্রহঃ সন্তাপশৈত্যাদীনি বনাঘ্যাদীনাঃ সংস্কৃতন্মরিগ্রহঃ । তদ্বৃক্তঃ ধারণাদিক্ষি-
প্রসঙ্গে অগ্নাদিভি নহষ্টেত মুনে যোগমৱং বপুরিতি ॥ ৪০ ॥

যোগেশ্বরা ভক্তাস্ত্বামনুবৃত্তানুগতেন ॥ ৪১ ॥

অন্তে সকামা এতৎ মোমস্থৰ্য্যাদিধারণঃ । তদেহসিদ্ধিপ্রয়োজনঃ দৃষ্টব্যতি ষাভামিতি শেষঃ ॥ ৪২ ॥

যোগানুষ্ঠায়ি অপকর্যোগ যোগিদিগের শরীরে যদি স্বভাবত উৎপন্ন রোগাদি দ্বারা বিষ্ণের সন্তা-
বনা হয় তদ্বিষয়ে এই প্রতিকার কহিতেছি ॥ ৩৯ ॥

কোন কোন বিষ্ণকে যোগ ধারণা দ্বারা কোন কোন বিষ্ণকে বাযু ধারণকৃত আসন দ্বারা, কোন
কোন বিষ্ণকে তপস্থা মন্ত্র ও ঔষধ দ্বারা দক্ষ করিবে ॥ ৪০ ॥

কোন কোন অশুভপ্রদ বিষ্ণকে আমার অনুধ্যান ও নাম কীর্তনাদি অথবা যোগেশ্বরের অনুবৃত্তি
দ্বারা ক্রমশঃ নিহত করিবে ॥ ৪১ ॥

কোন কোন ধীর ব্যক্তি বিবিধ উপায় দ্বারা এই দেহকে জরা রোগ রহিত ও তাকণ্য বয়সে স্থির
ক্লপে সম্পন্ন করিয়া পরে পরকায় প্রবেশাদি সিদ্ধির নিমিত্ত যোগ সাধন অভ্যাস করেন ॥ ৪২ ॥

ନହିଁ ତେ କୁଶଲାଦୃତ୍ୟଃ ତଦାୟାସୋହପାର୍ଥକଃ । ଅନ୍ତବଞ୍ଚାଛରୀରସ୍ତ ଫଳସ୍ତେବ ବନ୍ଦପତେଃ ॥ ୪୩ ॥
ଯୋଗଂ ନିଷେବତୋ ନିତ୍ୟେ କାର୍ଯ୍ୟଚେତେ କଲ୍ପତାମିଯାଏ । ତଚ୍ଛନ୍ଦଧ୍ୟାମ ମତିମାନ୍ ଯୋଗମୁଖ୍ୟଜ୍ୟ ମୃପରଃ ॥ ୪୪
ସୋଗର୍ଚ୍ୟାମିମାଂ ଯୋଗୀ ବିଚରନ୍ ମଦପାତ୍ରଯଃ । ନାନ୍ତରାଯୈର୍ବିହୟେତ ନିଷ୍ପତ୍ତଃ ସ୍ଵର୍ଥାନୁଭୂତଃ ॥ ୪୫ ॥
॥ * ॥ ଇତି ଶ୍ରୀଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାଯାଃ ବୈଯାସିକ୍ୟାଂ ଏକାଦଶକ୍ଷଳେ ପରମାର୍ଥ-
ନିର୍ଗ୍ୟୋହିଷ୍ଟାବିଂଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ॥ * ॥ ୨୮ ॥ * ॥

ଆଧିରକ୍ଷମୀ ।

କୁଶଲୈः ଆଜ୍ଞେରାଦରଣୀଯଃ ନ ତବତି ବନ୍ଦପତିବଦୀତ୍ୱେ ହ୍ୟାୟୀ ଶରୀରରୁ ଫଳବନ୍ଦରମିତ୍ୟଥଃ ॥ ୪୩ ॥
ନମ୍ର କ୍ରିଚିତ୍ ସମାଧ୍ୟଙ୍ଗହେନାପି ଆଗାୟାମାଦିଦୋଗେ କ୍ରିମାଣେ ଜରାରୋଗାଦାଯାବୋ ଦୃଶ୍ୟତେ ମୃତ୍ୟୁଃ ତଥାପି ସମାଧିମୁଖ୍ୟଜ୍ୟ ନ ତତ୍ର ସଜ୍ଜେ-
ତେତ୍ୟାହ ଯୋଗର୍ମିତ । ତେ ତାଃ ଦେହସିର୍ଜିଃ ନ ଶ୍ରୀମାତ୍ରାମିତି । ତେ ତାଃ ଦେହସିର୍ଜିଃ ନ ବିଶ୍ୱେଶ ॥ ୪୪ ॥

ତଦେଖଃ ବିଷ୍ଵପ୍ରତିକାରୈର୍ଯୋଗଂ କୁର୍ଯ୍ୟାଦିତ୍ୟକ୍ତଃ ମର୍ଦ୍ଦରଣ୍ୟ ନ ତୁ ବିଷ୍ଵକ୍ଷାପି ଇତ୍ୟାହ ଯୋଗର୍ଚ୍ୟାମିତି । ବିଚରନ୍ ଆଚରନ୍ ସ୍ଵର୍ଥେ । ଆତ୍ମ-
ରୁଥେ ଅନୁଭୂତିରୁତ୍ୟର୍ମୟ ମଃ ସ୍ପୃହାମୂଳାହି ବିପ୍ରାଃ । ସାଚ ମଦପାତ୍ରସ୍ୟ ନିବର୍ତ୍ତତେ ଅତୋହିତରାୟୈର୍ବିହତଃ ସାନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣେ ତବତୀତି । ସମାହତ୍ୟ
ସ୍ୟୋଗରୁ ସମନ୍ତୋପନିଷତ୍ସଂ । ସଥ୍ୟେ ମୁଖ୍ୟତମାଂ ଭକ୍ତିଂ ମୁକ୍ତେ ପୁନର୍କ୍ରମାଦିଶ୍ୟ । ମଂକ୍ଷେପାହୁତମାଂ ଭକ୍ତିଂ ମୁକ୍ତେ କାରଣମାଦିଶ୍ୟ ॥ ୪୫ ॥
॥ * ॥ ଇତ୍ୟୋକାଦଶେହିଷ୍ଟାବିଂଶଃ ॥ * ॥

କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭ ।

॥ * ॥ ଇତ୍ୟୋକାଦଶେ ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱାସାମିକ୍ତତେ କ୍ରମସନ୍ଦର୍ଭେହିଷ୍ଟାବିଂଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ॥ * ॥

ଆବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।

କୁଶଲୈଃ ଆଜ୍ଞେରାଦରଣୀଯଃ ତମତବତି ବନ୍ଦପତିବଦୀତ୍ୱେ ହ୍ୟାୟୀ ଶରୀରରୁ ଫଳବନ୍ଦରମିତ୍ୟଥଃ ॥ ୪୩ ॥

ତେ କାର୍ଯ୍ୟକଲ୍ପଃ ॥ ୪୪ ॥ ୪୫ ॥

॥ * ॥ ଇତି ସାରାଧୁର୍ମଶିର୍ତ୍ତାଃ ଇର୍ଷ୍ୟାଃ ଭକ୍ତଚେତ୍ସାଃ । ଏକାଦଶେହିଷ୍ଟାବିଂଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ॥ * ॥

ଦୀପିକାଦୀପନଃ ।

ମୂଳେ ତନ୍ଦିତ ଦେହସିର୍ଜିକରଣଃ ॥ ୪୩ ॥

ତତ୍ର ଦେହସିର୍ଜିକ କଲ୍ପତାଃ ଜରାରୋଗାଦିରହିତତାଃ ॥ ୪୪ ॥

ମର୍ଦ୍ଦରଣ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରକ୍ଷେତ୍ରେ କରନ୍ତୁ । ସାଚ ସ୍ପୃହା । ଅତଃ ସ୍ପୃହାରାହିତ୍ୟାଃ । ସମାହତ୍ୟ ସଜ୍ଜକ୍ଷେତ୍ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତା । ସେମାଜ୍ଞାନଃ ବିନଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିନା
ଯତ୍ତଃ ହି ଦେହିନାଃ । ତମାମକୀର୍ତ୍ତନଃ ସେନ ମନ୍ତ୍ରଃ ଗୋରଃ ଭଜାମି ତଃ ॥ ୪୫ ॥

॥ * ॥ ଇତି ଶ୍ରୀବିଶ୍ୱନାଥଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀମାଧ୍ୟାମକ୍ରମପନେହିଷ୍ଟାବିଂଶୋହିଧ୍ୟାଯଃ ॥ * ॥

ନିପୁଣ ଲୋକେରା ମେଇ ଆୟାସକେ ନିରଥକ ବଲିଯା ତାହାକେ ସମାଦର କରେନ ନା, ସେ ହେତୁ ବୁକ୍ଷରେ
ଫଳେର ନ୍ୟାୟ ଶରୀର ନଶ୍ର, ବୁକ୍ଷବ୍ୟ କେବଳ ଆୟାଇ ହ୍ୟାୟୀ ॥ ୪୩ ॥

ଯୋଗନିଷେବି ବ୍ୟକ୍ତିଦିଗେର ଶରୀର ସଦି କଲ୍ପତ ହ୍ୟାୟୀ ଓ ହୟ ତଥାପି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାତେ ଶ୍ରୀ
କରେନ ନା, ତାହା ହଇଲେ ଯୋଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯା କେବଳ ମୃପର ହୟେନ ॥ ୪୪ ॥

ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଆମାକେ ଆଶ୍ୟ କରିଯା ସଦି ଏଇକ୍ରପ ଯୋଗର୍ଚ୍ୟା ଆଚରଣ କରେନ, ତବେ ତିନି କୋନ
ବିଷ୍ଵେ ନିହତ ହୟେନ ନା, ନିଷ୍ପତ୍ତ ହଇଯା କେବଳ ସ୍ଵର୍ଥାନୁଭବ କରେନ ॥ ୪୫ ॥

॥ * ॥ ଇତି ଏକାଦଶେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ॥ * ॥